JĘZYK CZESKI

Podręcznik do nauki słownictwa

Copyright © 2012 Jakub Łoginow

Wszelkie prawa, włącznie z prawem do reprodukcji tekstów

w jakiejkolwiek formie – zastrzeżone

Niniejsza edycja wydana została przez serwis Self-Publishing – Wydaje.pl

ISBN: 978-83-62255-81-8

Jakub Łoginow

www.porteuropa.eu

Kraków, 2013

Spis treści

Wstęp
Rozdział 1. Czeski alfabet i wymowa
Rozdział 2. Zarys historii Czech i Moraw
Rozdział 3. Język czeski a język słowacki
Rozdział 4. Słownictwo czeskie zbieżne z językiem słowackim
Rozdział 5. Na czym polegają różnice między czeskim a słowackim
- Czeskie i
- Ů
- Czeskie E
- CZESKIE OU
- A – IA, E – IE
- EK – OK
- Č – š
- Ř
- N – ň
- CZESKIE Z
- CZESKIE J
- ZAMIANA MIĘDZY S – Z
- POZOSTAŁE

Rozdział 6. Fałszywi przyjaciele, czyli pułapki językowe
Rozdział 7. Słownictwo typowo czeskie
Rozdział 8. Obcojęzyczne zapożyczenia
- ZAPOŻYCZENIA ZACHODNIE
- WSCHODNIE POCHODZENIE

Rozdział 9. Słownictwo spokrewnione z polskim
Rozdział 10. Wymyśl sobie czeskie słowo
- Nazwy języków
- G czyli H
- Ć – T, dź – D
- Ą, Ę - U
- Ia, io – e, a
- Ą – OU

O - A
BRAKUJĄCE SYLABY
RZ – R
SYLABY Z SAMYCH SPÓŁGŁOSEK
PRZE
NAZWY POJĘĆ
-ADLO
CZESKIE K ZAMIAST G
PODOBNE ALE NIE DO KOŃCA
Zakończenie

Wstęp

Zanim przejdziemy do samej nauki, warto odpowiedzieć sobie na pytanie, po co w ogóle uczyć się języka czeskiego? Czechy nie są krajem masowych wyjazdów Polaków do pracy, takim jak Anglia czy Irlandia, nie są ekonomiczną potęgą pokroju Niemiec, a ich język nie jest tak rozpowszechniony w świecie, jak hiszpański czy rosyjski. Czy w takim razie nie wystarczy znajomość któregoś z „uniwersalnych" języków: angielskiego lub niemieckiego?

Odpowiadając na tak postawione pytanie i chcąc zachęcić do nauki języka czeskiego, rozdzielę tę kwestię na dwa aspekty. Pierwsza sprawa – języka czeskiego warto się uczyć ze względów np. zawodowych, jest on po prostu przydatny w życiu gospodarczym, jego znajomość jest lub może być atutem np. przy poszukiwaniu pracy. Czechy to bowiem nie licząc Niemiec najbogatszy z naszych sąsiadów, państwo jak na europejskie warunki wcale niemałe, pretendujące (obok Polski, Austrii i Węgier) do roli lidera Europy Środkowej. Od momentu wejścia Polski i Republiki Czeskiej do UE, między naszymi krajami bardzo gwałtownie wzrosła wymiana handlowa i generalnie współpraca gospodarcza. Już teraz Czechy znajdują się w pierwszej piątce największych partnerów handlowych Polski (zarówno po stronie importu, jak i eksportu), a przy tym specjaliści twierdzą, że ich rola będzie tylko rosła. Oczywiście Czechy nie zastąpią Niemiec w roli naszego głównego partnera handlowego, ale awans tego kraju z obecnego piątego miejsca np. na miejsce trzeciego najważniejszego partnera gospodarczego Polski jest jak najbardziej realny.

Republika Czeska ma ku temu doskonałe predyspozycje. Po pierwsze dlatego, że to nie tylko nasz sąsiad, ale kraj bliski nam językowo (w odróżnieniu od Niemiec, Litwy czy Rosji), o podobnych doświadczeniach historycznych (komunizm i te sprawy). To sprawia, że z Czechami prędzej znajdziemy wspólny język, niż np. z Niemcami

czy Francuzami. A zarazem w odróżnieniu od sąsiedniej Słowacji, Czechy są krajem wyraźnie bogatszym, bardziej rozwiniętym gospodarczo od Polski. Poziom PKB na mieszkańca jest o jakiś 30% wyższy od naszego, jest też wyraźnie lepsza infrastruktura, pod wieloma względami Czechy i Morawy są też bliżej Zachodu w dziedzinie rozwiązań społecznych. Republika Czeska to obok Słowenii najlepiej rozwinięte spośród państw postkomunistycznych.

Ale równocześnie różnice między Czechami a Polską nie są na tyle duże, jak np. między naszym krajem a Wielką Brytanią. Owszem, zarabia się tam więcej, ale nie na tyle, żeby Polacy jeździli do Pragi na zmywak. Czechy mogą być pod wieloma względami dla nas wzorem, ale często działa to też w drugą stronę, również nasi sąsiedzi mogą się od Polaków wiele nauczyć – np. jesteśmy bardziej przedsiębiorczy, lepiej radzimy sobie w biznesach internetowych, jesteśmy też narodem o wiele bardziej mobilnym. W dodatku dystans gospodarczy dzielący Polskę od Czech sukcesywnie się zmniejsza, w latach 1989-2013 rozwijaliśmy się szybciej od naszych sąsiadów i nie wykluczone, że kiedyś ich przegonimy.

Do czego zmierzam? Otóż obecna piąta pozycja Czech w naszej wymianie handlowej to nie jest jeszcze ostateczna sytuacja. Polska się bogaci, Czechy się bogacą, za jakiś czas oba nasze kraje zbliżą się pod względem poziomu rozwoju do krajów starej UE. A wówczas naturalnym będzie to, że to właśnie Czechy będą drugim po Niemczech partnerem handlowym Polski, a znajomość języka czeskiego będzie powszechnym wymaganiem podczas starania się o pracę w wielu branżach – będzie to atut taki, jak dziś znajomość niemieckiego.

To pierwszy aspekt – praktyczno-gospodarczy. A teraz drugi, wcale nie mniej ważny. Otóż język czeski warto poznać tak po prostu dla siebie, dla własnej satysfakcji i ciekawości. I to nie tylko po to, by przydał się on podczas naszych wyjazdów turystycznych do Pragi, Brna czy na Śnieżkę. Ważne jest również co innego – poznanie języka po to, by odczarować tkwiący w nas Polakach stereotyp

Czechów i języka, który nas śmieszy. Co ciekawe, większość z tak popularnych przykładów rzekomo czeskich, śmiesznych słów i zwrotów, tak naprawdę z językiem czeskim nie mają nic wspólnego. Wiewiórka to po czesku wcale nie jest „dreveny kocur", a szekspirowskie „być albo nie jest, oto jest pytanie" wcale nie brzmi „bytka czy nie bytka, oto je zapytka". Powyższe przykłady, podobnie jak wiele innych, są po prostu luźną polską dywagacją na temat tego, jak sobie wyobrażamy język sąsiedniego narodu. Dla ciekawości dodajmy, że na podobnej zasadzie Czesi opowiadają sobie anegdoty i śmieją się do rozpuku z tego, że wiewiórka to po polsku rzekomo „drzewniany kocur", a zając to „polny popierdzielec". I co więcej, większość Czechów szczerze wierzy w to, że jest to prawda.

To wszystko jednak wcale nie oznacza, że w języku czeskim nie ma słów, które mogą nas śmieszyć lub być powodem zamieszania. Język naszych sąsiadów aż roi się od słów i zwrotów brzmiących podobnie lub identycznie jak w polskim, a znaczących co innego. Czeskie šukat rzeczywiście jest wulgarnym określeniem stosunku seksualnego, czerstwy to świeży, a pokutę nakłada nie tyle ksiądz w konfesjonale, ale czeski policjant. Na temat Czech i języka czeskiego narosło jednak w polskim społeczeństwie tak wiele mitów, że choćby dla własnej ciekawości i satysfakcji warto je skonfrontować z rzeczywistością. I dlatego tej kategorii Czytelników, którzy chcieliby sięgnąć po niniejszy ebook właśnie z takich niematerialnych pobudek, polecamy choćby pobieżne zapoznanie się z materiałem, liźnięcie tego języka.

I nie mówię tu już nawet o tak oczywistych sprawach, jak możliwość poczytania Szwejka w oryginale czy dostęp do poszukiwanej przez nas specjalistycznej informacji, której nie ma w oryginale. Czesi są bowiem w przeciwieństwie do Polski narodem bardzo oczytanym i mimo mniejszej liczby ludności z powodzeniem funkcjonują tam liczne czasopisma branżowe, które nie utrzymałyby się w Polsce. Jeżeli np. interesujesz się modelarstwem, to najlepsze i najpełniejsze informacje z tej tematyki znajdziesz właśnie w czeskich periodykach.

W wielu branżach (żegluga śródlądowa, kolejnictwo, energetyka jądrowa) polscy specjaliści posiłkują się informacjami zdobytymi właśnie na czeskich stronach internetowych. Ktoś powie – przecież jeszcze więcej informacji można znaleźć w anglojęzycznym Internecie. I tak, i nie – bo w czeskojęzycznych specjalistycznych czasopismach, publikacjach, stronach internetowych często łatwiej znajdziemy informację bardziej lokalnie zabarwioną. Inaczej czyta się chociażby poradnik pisany przez Amerykanina z Los Angeles, opisujący realia nie przystające do polskich, a inaczej – specjalistyczny blog pisany przez mieszkańca bliskiej nam geograficznie i kulturowo Ostrawy czy Czeskiego Cieszyna.

Z niniejszego podręcznika można korzystać na dwa sposoby. Można nastawić się na poznanie języka czeskiego na poważnie, wykuć „na blachę" przedstawione w podręczniku słownictwo, sięgnąć po dodatkowe polecone przez nas materiały, jednym słowem – opanować język na w miarę niezłym poziomie. Po prostu nastawiamy się na wykorzystanie języka czeskiego w życiu zawodowym, chcemy go dobrze znać i maksymalnie przykładamy się do nauki. Ale równie dobrze można po prostu podejść do tego ebooka nieco bardziej na luzie: ot nie mam żadnej konkretnej potrzeby uczyć się tego języka, robię to z czystej ciekawości, dla zabawy. Po to, żeby dowiedzieć się, czy czeski rzeczywiście jest tak śmieszny, jak go malują. By opanować jakieś podstawy, które przydadzą się podczas wycieczki do Pragi, a przy tym nie nastawiać się na jakąś poważną naukę. Wreszcie, by zrozumieć, czym tak naprawdę czeski różni się od słowackiego – na co w tym podręczniku kładziemy dużą uwagę. W takim przypadku warto po prostu na luzie przeczytać ten podręcznik, a więc nie tyle uczyć się na pamięć zaprezentowanego słownictwa, ale po prostu się z nim luźno zapoznać. Podręcznik został przygotowany w ten sposób, by już takie pobieżne przekartkowanie go bez chęci jakiejś bardziej zaawansowanej nauki dało Czytelnikowi obraz tego, czym jest język czeski, jakie są jego specyficzne cechy, w czym jest on podobny, a w czym odmienny od słowackiego i innych języków słowiańskich – np. ukraińskiego czy białoruskiego.

Dodajmy jeszcze do tego fakt, że już choćby takie pobieżne „liźnięcie” języka czeskiego rozszerzy nam horyzonty w wielu sprawach. Język czeski to takie lustro, które pozwala nam lepiej zrozumieć nas samych, a więc Polskę i naszą kulturę. Znajdziemy tu wiele słów znanych z języka staropolskiego, na przykładzie języka czeskiego nareszcie zrozumiemy sens wielu konstrukcji gramatycznych naszego ojczystego języka, które do tej pory wydawały się nam nielogiczne. Dlaczego w języku polskim raz piszemy ż, a innym razem rz? Skąd rozróżnienie na h i ch? Czeski daje odpowiedź na te i inne pytania. Może to paradoks, ale tak właśnie jest – poznając choćby podstawy tego słowiańskiego języka, poprzez pewne analogie lepiej zrozumiemy nasz język ojczysty.

Niniejszy ebook nie jest klasycznym podręcznikiem. Podobnie jak inne publikacje językowe wydane przez autora (podręczniki do języka ukraińskiego, białoruskiego, słowackiego, niemieckiego, rosyjskiego slangu), ebook ten jest wręcz z definicji zaprzeczeniem tego, co rozumiemy przez typowy podręcznik do nauki języków obcych. W ogóle metoda nauki języków środkowoeuropejskich prezentowana w tym podręczniku i innych ebookach spod znaku portalu www.porteuropa.eu powoduje u wielu filologów ataki białej gorączki, bo jest zupełnie sprzeczna z „naukowym podejściem”. Ale za to skuteczna.

Otóż prezentowana przez nas metoda wychodzi z założenia, że bliskich językowi polskiemu języków słowiańskich należy się uczyć w zupełnie inny sposób, niż języków rzeczywiście obcych, takich jak angielski czy francuski. Jaki sens jest wkuwać, że pokój to po czesku pokoj, krowa to kráva, a koło to kolo? Skoro jakieś 50% czeskiego słownictwa jest zbieżna z polskim, to je po prostu „wyrzućmy”, uczmy się tylko tego, co odmienne. Przy tym, co ważne, kolejne 25% słownictwa na pierwszy rzut oka jest niepodobne do polskiego odpowiednika, ale po krótkim zastanowieniu okazuje się, że nawet nie znając słowa można bez problemu odgadnąć jego znaczenie. Na przykład dlatego, że czeskie słowo brzmi podobnie lub identycznie, jak znany nam z poezji Mickiewicza lub opowiadań babci staropolski

odpowiednik. Przykład pierwszy z brzegu: w języku polskim jest słowo robić, jego słowacki odpowiednik to robiť, po ukraińsku robyty, ale po czesku już inaczej - dělat. Czyli tak jak nasze: dziełać, działać, do dzieła. A więc jak najbardziej wiadomo o co chodzi. I właśnie takie przykłady podajemy w jednym z naszych rozdziałów, tak by nauczyć Czytelnika wyłapywania tego typu nieoczywistych na pierwszy rzut oka podobieństw.

Kolejna ważna grupa słów to słowa-pułapki: brzmiące podobnie lub wręcz identycznie jak w polskim, a znaczące coś przeciwnego lub odmiennego. Od tego właściwie powinniśmy zacząć naukę języka. Tych pułapek powinniśmy się nauczyć w pierwszej kolejności, a ich listę wraz z komentarzem prezentujemy w odpowiedniej części ebooka.

Ważnym fragmentem naszej publikacji jest wykaz słownictwa z grupy słów i zwrotów „słowackopodobnych". Można go podzielić na dwie grupy: słowa czeskie identyczne lub niemal identyczne ze słowackimi (a zarazem odmienne od polskich), a także słowa podobne do słowackich, ale w jakiś sposób od nich różne. Na konkretnych przykładach wyjaśniamy, na czym ta odmienność obu języków polega.

Całość dopełnia wykaz słownictwa pochodzenia obcojęzycznego (niesłowackiego, niepolskiego) – głównie zapożyczeń z języka angielskiego, łaciny, niemieckiego, ukraińskiego i rosyjskiego. Przy czym te obcojęzyczne zapożyczenia zostały wyselekcjowane i zestawione w taki sposób, by na ich przykładzie Czytelnik zrozumiał to zjawisko w szerszym zakresie – z jakich języków czeski przejmował słownictwo, w jakim zakresie i dlaczego właśnie tak.I oczywiście wisienka na torcie w postaci dość sporej listy słów, które są po prostu typowe dla języka czeskiego, rdzennie czeskie. A więc odmienne niż w języku słowackim, polskim, rosyjskim. Znikąd nie zapożyczone, niepodobne do żadnych innych języków. To taka kwintesencja tego języka. I o ile pozostałe przykłady miały na celu w dużej mierze po prostu wykazanie pewnych prawidłowości

językowych, to ta lista słów jest po prostu do nauczenia się. Bez żadnej dodatkowej filozofii: po prostu tę specjalnie przez nas wyselekcjonowaną grupę typowo czeskich słówek trzeba wykuć na pamięć i tyle. I to właśnie zadecyduje o sukcesie edukacyjnym. Jak już wspomniałem, nie ma sensu uczyć się, że koło to kolo, a dzień to den, bo to akurat oczywiste. Nauczyć się trzeba po prostu tych kilkuset słów, które są niepodobne do niczego innego, niemożliwe do wydedukowania, po prostu typowo czeskie. I znów: jeśli Twoim celem jest nauka języka, przyłóż się do tego, naucz się słów z tej listy na pamięć, najlepiej wszystkich i dokładnie. A jeżeli sięgnąłeś/aś po ten ebook z czystej ciekawości, by po prostu „liznąć" język czeski, wystarczy jeśli słowa z tej listy przynajmniej raz uważnie przeczytasz, luźno zapoznasz się z nimi.

No dobrze, cały czas mówimy tu o słownictwie, a co z gramatyką? Otóż tutaj kłania się kolejna zasada konsekwentnie prezentowana we wszystkich e-podręcznikach do nauki języków wydanych przez autora. Otóż gramatyka wszystkich języków słowiańskich jest na tyle podobna do siebie i intuicyjnie zrozumiała, że nie ma sensu się jej specjalnie uczyć, o ile oczywiście nie jesteśmy na studiach filologicznych. Klucz do sukcesu – to opanowanie słownictwa. Przy czym nie byle jakiego słownictwa, ale specjalnie wyselekcjonowanego. Bo chociaż może się wydawać, że sporządzenie list słówek tak jak w tym ebooku to nic specjalnego, to tak naprawdę stało za tym wiele godzin pracy. Żadne słówko nie znalazło się tu przypadkiem, a najwięcej wysiłku wymagało staranne wyselekcjonowanie słów, tak by nie było ich ani za dużo, ani za mało. By na liście znalazły się albo słowa po prostu ważne, które trzeba znać, jak i co prawda rzadko używane (jak np. kangur), ale tłumaczące sobą jakieś zjawisko językowe, pomagające zrozumieć specyfikę języka. A przy tym trzeba było tę selekcję przeprowadzić w taki sposób, by nie popadać w nadmierne szczegóły. By słów było na tyle mało, aby Czytelnik był w stanie się 80% z nich rzeczywiście nauczyć, żeby to zadanie było dla każdego realne i osiągalne. A równocześnie na tyle dużo i na tyle trafnie dobrane, by opanowując 80% z nich (bo i tak nikt nie osiągnie 100%) poznać kwintesencję

języka, by opanowanie tego zestawu słówek i zwrotów wystarczyło do nauczenia się języka choćby na poziomie jego doskonałego rozumienia, umożliwiającego np. swobodne czytanie czeskojęzycznych książek czy czasopism.

Jak w takim razie się uczyć, wykorzystując naszą metodę? Po pierwsze, po prostu przeczytać niniejszy podręcznik, nauczyć się na pamięć słów „typowo czeskich", zapoznać się ze słowami z innych przedstawionych tu grup i wyłapać opisane tu prawidłowości. Po drugie, zapoznać się z rysem historycznym Czech i Moraw (przedstawionym w tym podręczniku), bo poznanie historii i realiów kraju jest kluczową sprawą w procesie nauki języka, pozwala zrozumieć wiele zjawisk językowych. Po trzecie, dowiedzieć się dzięki naszym wskazówkom lub nie tylko, w jaki sposób można mieć kontakt z językiem czeskim będąc tu na miejscu w Polsce (czeska telewizja w Internecie, czeskie książki itp.). Po czwarte, zaplanować wyjazd do Republiki Czeskiej. I po piąte, zastosować te wskazówki w praktyce: słuchać czeskiego radia w Internecie, czytać czeskojęzyczne książki kupione w czeskiej księgarni internetowej, pojechać na wycieczkę do Pragi, Ostrawy czy Brna itp.

A gramatyka? Jej znajomość przyjdzie sama, w praktyce. Wystarczy tylko trochę cierpliwości. A jeżeli komuś nie odpowiada nasze niestandardowe podejście do języków, nie ma problemu – zawsze można skorzystać z klasycznych metod nauki lub nie uczyć się języka wcale.

Rozdział 1. Czeski alfabet i wymowa

Litera Nazwa

czeska litery

A a á

Á á dlouhé á

B b bé

C c cé

Č č čé

D d dé

Ď ď ďé

E e é

É é dlouhé é

Ě ě ije

F f ef

G g gé

H h há

Ch ch chá

I i í

Í í dlouhé í

J j jé

K k ká

L l el

M m em

N n en

Ň ň eň

O o ó

Ó ó dlouhé ó

P p pé

Q q kvé

R r er

Ř ř eř

S s es

Š š eš

T t té

Ť ť ťé

U u ú

Ú ú dlouhé ú

Ů ů ů s kroužkem

V v vé

W w dvojité vé

X x iks

Y y ypsilon

Ý ý dlouhé ypsilon

Z z zet

Ž ž žet

Język czeski posługuje się alfabetem łacińskim, jednak z użyciem wielu dodatkowych znaków diakrytycznych. Można je podzielić umownie na kilka rodzajów.

Pierwsza grupa to spółgłoski z „daszkami", gdzie daszek oznacza twardość. Do tej grupy należą: š, ř, č i ž. Tutaj nie ma większej filozofii, litery te to mówiąc w skrócie odpowiedniki naszych sz, rz, cz i ż. Wyjątkiem w tej grupie jest czeskie ř, które gramatycznie odpowiada naszemu rz (řeka – rzeka), ale jest inaczej wymawiane. W języku polskim rz i ż wymawia się tak samo, w czeskim odmiennie. Wymowa czeskiego ř jest specyficzna. Nie da się tego tak po prostu opisać, a z doświadczenia wiem, że Polacy i tak się tej specyficznej wymowy nie są w stanie nauczyć, nie mieszkając w Czechach. Nie będzie jednak wielkiego błędu, jeśli specyficzne czeskie ř będziemy wymawiali początkowo jak polskie rz czy czeskie ž – może nie będzie to brzmieć doskonale, ale w końcu jesteśmy obcokrajowcami i nie musimy rozmawiać jak rodowici prażanie.

Dodajmy, że czeskie ř i polskie rz to swoisty ewenement, którego nie ma w innych językach słowiańskich. W pozostałych językach w miejscu tej głoski jest po prostu litera r. I tak, czeska řeka to po

polsku rzeka, po słowacku rieka, po ukraińsku riczka, rika, po białorusku reczka, raka.

Druga grupa specyficznych czeskich liter to samogłoski z kreską, czyli: áéíýú . Tutaj z kolei kreska nad literą oznacza, że głoskę należy wymówić długo. A więc á wymawiamy jak aaa, é jak eee itp. Problem polega na tym, że to co jest oczywiste dla Czechów (i Słowaków), jest trudno uchwytne dla Polaków. Typowe polskie ucho nie zawsze jest w stanie wychwycić różnicę między samogłoską krótką a długą, mimo że w języku czeskim ma to duże znaczenie. Oczywiście e i é brzmią w wyraźny sposób inaczej, po prostu słuchający tej wymowy Polak nie zwraca uwagi na te różnice i trudno mu się tego nauczyć. Ta zasada działa też w drugą stronę: Czesi nie są w stanie pojąć różnicy, dla nas oczywistej, między l i ł. Dlaczego po polsku pisze się łódka a nie lódka, mleko a nie młeko, żaglówka a nie żagłówka, masło a nie maslo? My nie mamy z tym problemów, a Czechom obie te formy (l i ł) brzmią identycznie, podobnie jak nam krótkie i długie samogłoski.

Kwestia ta jest tym bardziej problematyczna, że właściwie nie ma reguł, kiedy należy wstawić „normalną" samogłoskę, a kiedy długą, z kreską. Właściwie zasada jest jedna: w przymiotnikach na końcu słowa z reguły jest długie í albo ý. Poza tym jest różnie. Dlatego mamy radę: skoro i tak prawdopodobnie będzie nam to sprawiać trudność, nie przejmujmy się tym aż tak bardzo. Nie poświęcajmy zbyt wiele uwagi temu, by nauczyć się, czy zielony prawidłowo pisze się zéleny czy zelený. Nie, żeby to nie było ważne, przeciwnie: jeżeli napiszemy z błędem, Czechów będzie to razić tak, jakbyśmy po polsku napisali „pilka norzna" zamiast „piłka nożna". Ale jako obcokrajowcy mamy pewną taryfę ulgową, mamy prawo się mylić, Czesi traktują to ze zrozumieniem. Dlatego ucząc się postarajmy się zapamiętać prawidłowy zapis, ale jeśli się to nie uda to nie popadajmy w panikę, to nie koniec świata.

Kolejna grupa to zmiękczenia spółgłosek: ď, ň oraz ť. W języku polskim odpowiednikiem ň jest po prostu ń, w pozostałych

przypadkach nie jest tak prosto. Ť w przybliżeniu jest analogiem polskiego ć, w wymowie to coś pośredniego między ć a t. Z kolei ď można przyrównać do polskiego dź. Wymowa tej głoski jest pośrednia między d a dź. Należy przy tym zauważyć, że te głoski występują w języku czeskim stosunkowo rzadko, znacznie rzadziej niż np. w słowackim. Ale są i należy o nich pamiętać.

Mówiąc o d' i t' należy wspomnieć, że w obu przypadkach chodzi o jedną literę – a nie o literę d' i t' z apostrofem. To zmiękczenie to nie jest apostrof dodany do litery, tylko jej integralny fragment – jak kreska nad naszym ć.

Litera ů może znajdować się tylko w środku słowa, żadne słowo nie zaczyna się ani nie kończy na tę literę. Jest to w pewnym sensie odpowiednikiem polskiego ó. Z kolei w „bratnim" języku słowackim ta litera nie istnieje, a jej odpowiednikiem jest słowacka litera ô

Z kolei czeskie ú występuje w zasadzie tylko na początku słowa. Do wyjątków należą słowa obcojęzycznego pochodzenia, słowa powstałe jako zbitki kilku słów, a także morawskie dialekty.

Kategorią samą w sobie jest litera ě. Daszek nad e zmiękcza poprzednią literę, i tak oběd czyta się obied, a nie obed. W języku słowackim litera ta nie istnieje

Co ważne, w języku czeskim podobnie jak w słowackim, nie istnieje różnica w wymowie między literami i i y. Obie wymawia się jak i. Na dobrą sprawę więc literę y można by zlikwidować. W języku czeskim i słowackim nie występuje dźwięk który my zapisujemy jako Y, dlatego np. słowo ty Czesi przeczytają jak ti, słowo „czytać" jak „czitać" itp. Różnice w pisowni (kiedy pisać i, a kiedy y) wynikają tylko z tradycji i nie mają merytorycznego uzasadnienia.

Specyficzną cechą języka czeskiego i słowackiego jest to, że głoski r i l są sylabotwórcze, jak samogłoski. Stąd wyrazy składające się tylko ze spółgłosek, jak vlk (wilk), skrz (przez) albo krk (szyja).

Co ciekawe, w języku czeskim (podobnie jak w słowackim) głoska ch doczekała się osobnego miejsca w słowniku. Słowa zaczynającego się na tę ch nie szukajmy więc w słowniku pod c, tylko dalej – zaraz za literą H.

Dodajmy też, że czeska litera ó nie ma nic wspólnego z polskim ó zamkniętym. Czeskie ó czytamy jako długie ooo, a nie jako u.

Ponieważ na początku nauki możemy mieć problem z rozróżnieniem języków czeskiego i słowackiego (tym bardziej że wiele słów jest rzeczywiście identycznych lub bardzo podobnych), w identyfikacji języka pomoże nam właśnie alfabet. Jak już wspomnieliśmy, alfabet czeski i słowacki nie są ze sobą tożsame. Czeskie litery, które nie występują w słowackim alfabecie, to: ě, ř, ů. Z kolei w alfabecie słowackim są litery: ľ, ä, ô, a także rzadko używane Ĺ i Ŕ, których nie znajdziemy w czeskim. Rzut oka na tekst, widzimy w nim jedną z tych liter – i wszystko jasne, już wiemy czy tekst jest w języku czeskim czy słowackim. To przyda się na samym początku, bo wkrótce odróżnianie obu języków stanie się dla nas dziecinnie proste – nie tylko na podstawie różnic w alfabecie, ale wielu innych cech odróżniających oba języki.

I jeszcze kilka słów o czeskiej klawiaturze. Jej układ (w sensie – sposób tworzenia znaków diakrytycznych) jest całkowicie odmienny od polskiego. Podczas gdy polskie ż, ń, ą, ę tworzy się altem, to czeskiego á, í, š, č już nie utworzymy w ten sposób, tj. przyciskając alt+A itp. W klawiaturze czeskiej (i słowackiej) specyficzne litery mają swoje osobne miejsce, np. na górze klawiatury – tam gdzie u nas są cyfry. Z kolei cyfry są z boku, po prawej stronie od Entera. W dodatku standardowo z i y są zamienione miejscami (i Czesi oraz Słowacy uznają to za coś naturalnego), chociaż można ustawić układ QWERTY. Czeska i słowacka klawiatura nieco się różnią – np. w miejscu czeskiego ě jest słowackie ľ (u nas – cyfra 2), zamiast ř jest ť (5) itp.

Rozdział 2. Zarys historii Czech i Moraw

Naukę języka czeskiego powinniśmy rozpocząć od przynajmniej ogólnego zapoznania się z historią Czech (i Moraw). I to nie tylko dlatego, że po prostu wypada taką wiedzę posiadać, ale z czysto praktycznego punktu widzenia. Historia tłumaczy nam, dlaczego język czeski jest taki a nie inny, pozwala lepiej zrozumieć zapożyczenia z sąsiednich języków, a nawet poznać współczesne realia kraju.

Ponieważ niniejsza publikacja nie jest podręcznikiem do historii, w tym rozdziale dzieje Czech i Moraw przedstawimy jedynie skrótowo, zwracając jednak uwagę na kilka istotnych elementów, które w największy sposób odbiły się na języku. Czytelników chcących ten temat zgłębić bardziej szczegółowo odsyłamy na portal www.porteuropa.eu, gdzie w rozdziale Czechy można znaleźć przydatne artykuły opisujące czeską historię i współczesność.

Omawiając historię Czech musimy przede wszystkim zaznaczyć, że tak naprawdę powinniśmy raczej mówić o historii Czech, Moraw i czeskiego Śląska. Współczesna Republika Czeska jest zlepkiem tych trzech krain historycznych, z których każda w przeszłości rozwijała się własnymi ścieżkami, chociaż ich losy były ze sobą złączone.

W czasach starożytnych na obszarze dzisiejszych Czech i Moraw zamieszkiwały ludy celtyckie – Bojowie. To od nich pochodzi łacińska nazwa kraju, czyli Bohemia. Następnie plemiona te zostały wyparte przez ludność germańską, a w V wieku na te tereny przybyli ze wschodu Słowianie, którzy następnie założyli tu środkowoeuropejskie imperium – Rzeszę Wielkomorawską.

Księstwo Morawskie zaczęło rosnąć w siłę około roku 820. Mniej więcej od tego momentu możemy mówić o Wielkich Morawach, a

więc średniowiecznym słowiańskim imperium, które Czesi i Słowacy uważają za kolebkę swojej państwowości. Centrum politycznym tego tworu były dzisiejsze Morawy oraz zachodnia Słowacja (Devin koło Bratysławy, Nitra), a dzięki ekspansji terytorialnej państwo wielkomorawskie objęło swym zasięgiem również obszar Czech właściwych, Śląska, Małopolski, dzisiejszej Dolnej Austrii i dawnej Panonii (Węgry, Burgenland). Do najważniejszych władców wielkomorawskich należeli: Mojmir, Świętopełk (Svatopluk), Pribina i Rościsław. Bardzo istotnym wydarzeniem tych czasów było sprowadzenie do Wielkich Moraw konstantynopolskich misjonarzy Cyryla i Metodego (863 rok), którzy rozpoczęli chrystianizację kraju, posługując się przy tym językiem słowiańskim, a nie łaciną. Kresem Wielkich Moraw był niszczący najazd Madziarów (Węgrów) w 907 roku, którzy zajęli tereny dzisiejszej Słowacji. Około 895 roku na gruzach Rzeszy Wielkomorawskiej, w zachodniej części tego kraju powstało pierwsze państwo czeskie, rządzone przez Przemyślidów.

Chociaż z dzisiejszej perspektywy okres Wielkich Moraw może się nam wydawać prehistorią, to jednak dla Czechów i Słowaków ten etap jest bardzo ważnym elementem ich tożsamości narodowej. Istotne jest przede wszystkim to, że Wielkie Morawy były wspólnym państwem przodków dzisiejszych Czechów i Słowaków, a przy tym było to prawdziwe słowiańskie imperium. Ta historia była więc bardzo budująca w późniejszych czasach, gdy Czesi byli zniemczeni i podporządkowani Habsburgom, a Słowacy z kolei zmagali się z madziaryzacją. Patriotyczne pielgrzymki na średniowieczne wielkomorawskie warownie były ważnym elementem odrodzenia narodowego Czechów i Słowaków w XIX wieku; wielkomorawskie tradycje posłużyły też jako podstawa do wytworzenia idei „narodu czechosłowackiego” i powstania wspólnego państwa w 1918 roku.

Ale wróćmy do Przemyślidów. W X wieku Czechy były dość sporym i liczącym się państwem, w pewnym momencie obejmującym również tereny dzisiejszej Słowacji, Śląska, Małopolski i Dolnej Austrii. Jednak polityka Bolesława Chrobrego spowodowała, że Księstwo Czeskie znacznie zmalało, ograniczając się właściwie do Czech i Moraw.

Istotnym wydarzeniem był wcześniejszy najazd niemieckiego władcy Ottona I na Czechy w 950 roku. Otto I zmusił czeskiego księcia Bolesława do złożenia Niemcom hołdu lennego. Od tego czasu Czechy popadły w trwającą na dobrą sprawę do dziś zależność od Niemiec i zostały włączone w skład Cesarstwa Niemieckiego – zachowując jednak swoją samodzielność. Czechy mimo swego słowiańskiego charakteru stały się od tego czasu po prostu jednym z państw niemieckich, a uzależnienie od Niemiec utrwaliło dodatkowo utworzenie w Pradze biskupstwa podległego niemieckiej Moguncji.

Aby zrozumieć dalsze losy Czech i nieuchronną germanizację tego kraju, musimy wytłumaczyć, czym w ówczesnych czasach były Niemcy. Otóż aż do czasów Bismarcka (XIX wiek) nie istniało coś takiego, jak jedne zjednoczone Niemcy. Było natomiast całe mnóstwo mniejszych lub większych państw niemieckich (w szczytowym momencie kilkadziesiąt), wśród których były zarówno większe księstwa (Saksonia, Brandenburgia, Czechy), jak i wolne miasta. Tym, co łączyło państwa niemieckie był nawet nie tyle język niemiecki ani idea narodowa (pojęcie narodu pojawiło się dopiero w XIX wieku), ale osoba cesarza niemieckiego, który był zwierzchnikiem całego tego towarzystwa. A więc struktura podobna do dzisiejszej Unii Europejskiej: z jednej strony osobne państwa (Brandenburgia, Czechy, Austria), a z drugiej – jakaś forma unii między nimi w postaci Cesarstwa Niemieckiego.

Należy przy tym pamiętać, że w średniowieczu i późniejszych okresach aż do XIX wieku język nie odgrywał aż takiej państwotwórczej i narodotwórczej roli, jak obecnie. Bardziej liczyła się osoba władcy, koneksje dynastyczne czy struktura administracji kościelnej (hierarchia arcybiskupstw, biskupstw, diecezji). Uwaga ta dotyczy nie tylko państw niemieckich (do których zaliczały się również Czechy i habsburska Austria), ale też Węgier czy Wielkiego Księstwa Litewskiego. I tak, aż do XIX wieku na terenie wielkich wielonarodowych Węgier (obejmujących również Słowację, Zakarpacie, Serbię itp.) językiem urzędowym była łacina, a nie węgierski, zaś w poszczególnych regionach każdy mówił jak chciał –

np. na terenie dzisiejszej Słowacji po słowacku. W Wielkim Księstwie Litewskim urzędowym był język starobiałoruski, a później polski – a nie litewski. Podobnie w imperium habsburskim, które po jego ekspansji objęło również ziemie słowiańskie, mówiło się wieloma językami, a nie tylko po niemiecku. W dodatku w użyciu w sytuacjach oficjalnych była przez długi czas łacina. Dodajmy też, że w innym języku mówili władcy i szlachta, w innym mieszczanie (często po niemiecku, nawet w Krakowie), w innym duchowieństwo (łacina plus język ojczysty), a w innym chłopi. Ci ostatni posługiwali się właśnie językiem, jak byśmy dziś powiedzieli, narodowym – czyli zależnie od kraju po czesku, w dialektach morawskich, po słowacku, w języku serbołużyckim itd., nic sobie nie robiąc z tego, jakim językiem posługują się władcy.

Tak więc mamy średniowieczne Czechy, które są państwem niemieckim, podległym formalnie cesarzowi (głównie ta podległość wyrażała się w administracji kościelnej), a zarazem były suwerennym państwem o słowiańskim charakterze. Na wsiach mówiło się po czesku, ale równocześnie trwała stopniowa ekspansja niemiecka, podobnie jak w całej Europie Środkowej. Otóż w średniowieczu podobnie jak dziś w Strefie Schengen nie było granic, była swoboda przemieszczania się (nie dotyczy chłopów), a przy tym dość powszechne zjawisko sprowadzania do środkowoeuropejskich miast niemieckich osadników. Ale nie tylko niemieckich, bo również żydowskich (przy czym Żydzi byli w dużej mierze też niemieckojęzyczni), ormiańskich itp. Dziś nie zdajemy sobie z tego sprawy, ale np. średniowieczny Kraków w dużej mierze mówił po niemiecku – właśnie z tego powodu. Niemieckojęzyczne były również miasta na Spiszu: Poprad, Keżmarok, Lewocza itp., mimo że wokół nich okoliczna wiejska ludność mówiła po słowacku i polsku (po góralsku), przy czym państwo było węgierskie, podlegało austriackim Habsburgom (Niemcom), a językiem urzędowym była łacina. Tak to wszystko było wymieszane i te ówczesne realia zupełnie nie przystają do naszych dzisiejszych wyobrażeń.

Podobnie było w Czechach, które jako kraj leżący najdalej ze wszystkich państw słowiańskich na zachód najsilniej podlegał tej naturalnej germanizacji. W średniowieczu nikt nikogo nie germanizował na siłę, po prostu w czeskich i morawskich miastach (oraz na Śląsku Cieszyńskim) osiedlało się coraz więcej niemieckojęzycznych osadników, kupców i rzemieślników: Niemców i Żydów.

Ale wróćmy do historii. Po wspomnianych już Przemyślidach przyszła dynastia Luksemburgów. I teraz kilka suchych, acz istotnych faktów. W 1348 roku w stolicy Czech powstaje pierwszy uniwersytet – Karlova Univerzita v Praze. Następuje znaczny wzrost prestiżu i znaczenia międzynarodowego Pragi. Do tego stopnia, że Praga staje się faktycznie stolicą Niemiec, to tutaj chcą się koronować niemieccy cesarze – o tym czym były ówczesne „Niemcy" (luźnym związkiem państw połączonych osobą cesarza), już sobie powiedzieliśmy.

Ważnym wydarzeniem tego okresu jest działalność Jana Husa, przeciwnika politycznego Zygmunta Luksemburskiego, który próbuje podjąć odnowę moralną kościoła katolickiego. Hus zostaje jednak uznany za heretyka, podstępnie zwabiony przez władcę i spalony na stosie. Rocznica tego wydarzenia jest dziś czeskim świętem narodowym, a w osobie Husa należy szukać źródła czeskiego odejścia od katolicyzmu początkowo w kierunku wyznań protestanckich, a następnie w stronę ateizmu. Ale tu od razu pojawia się „protokół rozbieżności", bo o ile husyci (ruch zwolenników i naśladowców Jana Husa) są czczeni w Czechach właściwych, to już Morawy się z tą tradycją aż tak nie utożsamiają. Cały ten przysłowiowy wręcz czeski protestantyzm i ateizm to domena Czech właściwych – Morawy są za to w większym stopniu krajem katolickim, podobnie jak sąsiednia Austria, Słowacja i Polska.

W następnym okresie Czechami przez krótki czas rządzili Jagiellonowie, ale już w 1526 roku tron przejmuje dynastia Habsburgów. I znów, początkowo nie miało to aż tak wielkiego znaczenia, bo Habsburgowie byli nie tylko dynastią austriacką,

rządzili również w Hiszpanii, Luksemburgu, w późniejszych latach nawet krótko w Meksyku. A sąsiednia Austria (która nawet tak się nie nazywała, państwo austriackie nazywało się po prostu Monarchią Habsburską) była podobnie jak Czechy jednym z państw niemieckich. Tym niemniej, przejęcie władzy przez Habsburgów wkrótce przyczyniło się do włączenia Czech w skład Austrii. Wcześniej była czeska rebelia przeciwko Habsburgom i porażka powstańców w bitwie pod Białą Górą, jednym z najważniejszych wydarzeń w czeskiej historii. Rebelia zapoczątkowała wojnę trzydziestoletnią, kraj został spustoszony, a następnie formalnie włączony na 400 lat w skład Austrii (a właściwie jak już wspomnieliśmy nie Austrii, bo taki kraj formalnie nie istniał, lecz Monarchii Habsburskiej).

Czasy Habsburgów to okres przymusowej rekatolicyzacji kraju, prześladowania protestantów, a zarazem przyspieszonej germanizacji, która odbywała się nadal w sposób taki jak wcześniej opisano – bardziej samoistny, niż narzucony odgórnie. Kraj stracił niepodległość, ale to nie oznacza, że przestał istnieć. Jak wiemy, Monarchia Habsburska podobnie jak inne ówczesne państwa zachowała stare podziały na księstwa, królestwa itp., które po prostu zmieniły status – z niepodległych państw na coś w rodzaju dzisiejszych landów niemieckich. Nadal było Królestwo Czeskie, Księstwo Cieszyńskie, Morawskie itp., po prostu austriacki cesarz był równocześnie królem Czech, księciem Cieszyna, władcą Moraw, Galicji, Lodomerii, królem Węgier itp. I tu następował w oficjalnej dyplomacji cały łańcuszek, jakimi to jeszcze historycznymi księstwami i królestwami nasz habsburski cesarz nie rządzi. Taka wyliczanka dodawała austriackiemu cesarzowi splendoru, dodatkowo aneksja nie oznaczała natychmiastowej unifikacji administracji lokalnej czy kościelnej na przyłączonych ziemiach – struktura samorządu zostawała przez długi czas ta sama. To tłumaczy, dlaczego mimo utraty niepodległości i coraz większej germanizacji, Czechy wcale nie zostały wymazane z mapy Europy, wciąż były osobną ziemią ze ściśle wyznaczonymi granicami i herbem, tyle że w składzie imperium Habsburgów. I tu ważna uwaga: w takiej formie

(autonomii czy po prostu prowincji w ramach Austrii) Czechy były czymś osobnym, niż Morawy i Śląsk. W ramach Austrii czy później Austro-Węgier istniały odrębne kraje związkowe: Czechy, Morawy, Śląsk Cieszyński, Galicja itp. To również dzięki temu faktowi dziś istnieje tak silne poczucie odrębności Moraw i Czeskiego Śląska od Czech właściwych, o czym powinniśmy pamiętać, ucząc się języka czeskiego i wyjeżdżając turystycznie do Republiki Czeskiej. O tych zawiłościach można szczegółowo przeczytać na wspomnianym już portalu www.porteuropa.eu, w rozdziale poświęconym Czechom.

Już po trzech wiekach przebywania Czech i Moraw w ramach Imperium Habsburskiego tereny te stały się niemal w całości niemieckojęzyczne. Przynajmniej jeśli chodzi o miasta i szlachtę. Po czesku oraz w dialektach morawskich i śląskich mówiło się właściwie tylko na wiosce, a posługiwanie się tymi językami uchodziło za niemodne, prostackie. Analogiczna sytuacja była na sąsiedniej Słowacji, która wchodziła z kolei w skład Królestwa Węgier – półsamodzielnego tworu, wchodzącego w skład Imperium Habsburgów (czyli w skrócie w skład Austrii). Tam również prosty lud mówił po słowacku, a w miastach mówiło się po niemiecku i węgiersku, do tego dochodziła jeszcze łacina jako język urzędowy. W XIX wieku na fali ogólnoeuropejskich trendów (romantyzm i te sprawy) w Czechach, Morawach i na Słowacji (wówczas Górne Węgry) rozbudził się ruch narodowy. Początkowo niezależnie od siebie, wkrótce jednak czescy i słowaccy budziciele narodowi znaleźli wspólny język. Ale nie tylko oni, gdyż tak naprawdę zawiązał się taki nieformalny sojusz świadomych narodowo (i językowo) słowiańskich narodów Austro-Węgier. Kwitły idee słowiańskiego braterstwa, wspominano z rozrzewnieniem i idealizowano „złote czasy" Rzeszy Wielkomorawskiej, czyli słowiańskiego imperium, które w dodatku było wspólnym państwem przodków zniemczonych w XIX wieku Czechów i zmadziaryzowanych Słowaków. Odbywały się pełne patriotycznego uniesienia pielgrzymki budzicieli narodowych na średniowieczne wielkomorawskie warownie w obu krajach. Przy tym świadomość narodowa w Czechach była o wiele silniejsza, niż na Słowacji, gdzie budziciele narodowi pokroju Ludowita Sztura mieli o

wiele trudniej. W efekcie, czescy aktywiści odrodzenia narodowego poczuli w sobie pewną misyjność w odniesieniu do sąsiedniego „bratniego narodu", która łączyła w sobie elementy autentycznej chęci pomocy Słowakom z pewnym poczuciem wyższości wobec nich.

Czesi zrozumieli wtedy, że jeżeli chcą osiągnąć swój cel, nie mogą działać w pojedynkę, muszą sprzymierzyć się ze Słowakami, ale też z innymi Słowianami Austro-Węgier (Rusinami-Ukraińcami, Serbami, Chorwatami). Ale też ze „słowiańskim starszym bratem" – czyli Rosją. XIX wiek, okres odrodzenia narodowego – to dla Czechów i Słowaków etap swoistego rusofilstwa, zafascynowania „wielkim, potężnym państwem słowiańskim", jakim dla Czechów była Rosja. Dodajmy, że w odróżnieniu od Polaków czy Ukraińców Czesi i Słowacy nie mieli negatywnych doświadczeń z Rosjanami, wręcz przeciwnie, upatrywali w nich przeciwwagę dla znienawidzonych Niemców – Austriaków oraz trzymających z nimi Węgrów. W tym okresie należy też szukać przyczyn pewnych niesnasek między Czechami a Polakami (również tymi z Galicji), którzy ani myśleli dołączyć się do tego słowiańskiego-rusofilskiego frontu, bo mieli skrajnie odmienny stosunek do Rosji. W efekcie o ile Czesi przyjęli w pewnym momencie strategię bojkotu monarchii habsburskiej, to Polacy byli większymi lojalistami, Polak był nawet ministrem spraw zagranicznych Austro-Węgier, w dodatku Polacy sympatyzowali z Węgrami, którzy byli politycznymi przeciwnikami Czechów i sojusznikami austro-węgierskich Niemców (Austriaków).

Względne rusofilstwo Czechów (i Słowaków) z tego okresu odbiło się też na języku. Wówczas bowiem Czechom przyszło właściwie „wymyślać" język czeski od nowa, gdyż kraj był w znacznym stopniu zgermanizowany. Owszem, ludzie na wsi mówili po czesku czy morawsku, ale były to w większości nieskodyfikowane dialekty, a nie język literacki. W dodatku język czeski nawet w potocznej, wiejskiej formie zawierał bardzo wiele niemieckich naleciałości. Wówczas to czescy budziciele narodowi postanowili nieco odgórnie i sztucznie te zapożyczenia wyplenić, wprowadzając do języka słowiańskobrzmiące

odpowiedniki. Dziś już one nie rażą i nie dziwią, ale wówczas było to nic innego, jak sztuczne wymyślanie nowych słów. I co ważne – w dużej mierze opierano się wówczas na języku rosyjskim, który jawił się Czechom jako kwintesencja słowiańskości. Czerpano również z innych słowiańskich języków, np. ukraińskiego-rusińskiego, serbskiego. To stąd właśnie w języku czeskim (i słowackim) wiele słów brzmiących podobnie lub identycznie jak w języku rosyjskim, ukraińskim lub białoruskim, z którymi można się zapoznać w zestawieniu w dalszej części tej publikacji. Ten okres sztucznego wymyślania czeskich słów jest też jedną z przyczyn, dla których język czeski różni się w takim a nie innym stopniu od języka słowackiego. Wiele ze słów „typowo czeskich", niepodobnych do ich słowackich i polskich odpowiedników, ma rodowód właśnie w tym okresie i tym procesie sztucznej odgórnej „bohemizacji" języka.

Z kolei przymusowa rekatolizacja Czech przez Austriaków i prześladowanie protestantów spowodowała reakcję w postaci niechęci do katolicyzmu i religii w ogóle. Stąd między innymi obecny ateistyczny charakter Czech, który odróżnia ten kraj od sąsiedniej Słowacji i Austrii, ale też od Moraw. Katolicyzm Czechom kojarzył się bowiem z okupantem, z Habsburgami, a więc przeciwstawianie się temu wyznaniu jawiło się w pewnym sensie jako akt patriotyzmu.

Wielowiekowa dominacja Habsburgów sprawiła, że obecnie Czesi są w dużej mierze austrofobami. W każdym razie, wzajemne relacje Czechów i Austriaków do wzorowych nie należą. Jeśli już, to Czesi lepiej odnoszą się do Niemców. Natomiast tej niechęci nie ma w przypadku relacji austriacko-słowackich, które są wręcz wzorowe. Chodzi o to, że w czasach dominacji węgierskiej Słowacy szukali sprzymierzeńca właśnie w osobie cesarza Franciszka Józefa, wcześniej ogromne zasługi dla rozwoju Bratysławy miała imperatorka Maria Teresa, Austriacy wykonali też kilka drobnych gestów w stronę wzmocnienia pozycji Słowaków w ich konflikcie z Węgrami.

Dążenia niepodległościowe Czechów oraz ich zbliżenie ze Słowakami zaowocowało w końcu utworzeniem w 1918 roku i międzynarodowym uznaniem niepodległego państwa czechosłowackiego. Państwa, które aż do II wojny światowej posiadało liczne mniejszości narodowe. Na terenie Czech, Moraw i Śląska znaczny odsetek ludności stanowili Niemcy i to nie tylko ci sudeccy. Na obszarze Słowacji podobnie jak dzisiaj była duża ilość Węgrów, oprócz tego na Spiszu w pobliżu polskiej granicy, pod Tatrami (w Popradzie, Keżmarku, Lewoczy itp.) mieszkało sporo Niemców. Całość uzupełniała należąca dziś do Ukrainy Ruś Podkarpacka, z ludnością ukraińską, rusińską, rumuńską, węgierską i całą mozaiką narodowości.

Pierwsza Czechosłowacja (ta międzywojenna) była całkiem nowoczesnym państwem, po względem poziomu rozwoju nie ustępującym Europie Zachodniej. Równocześnie było to jedyne w Europie Środkowej państwo w pełni demokratyczne, aż do wojny (np. Polska po przewrocie majowym już takim demokratycznym krajem nie była, sąsiednia Austria również). Warto zaznaczyć, że Czechosłowacja formalnie składała się z czterech części składowych: Czech, Moraw-Śląska, Słowacji oraz Rusi Podkarpackiej (dziś Zakarpacie, Ukraina). Każdy z tych krajów miał odzwierciedlenie w czechosłowackim godle, które składało się z czterech elementów. Jako ciekawostkę należy dodać, że historyczna flaga Czech była po prostu biało-czerwona, taka jak flaga Polski. Natomiast niebieski trójkąt widniejący we fladze czechosłowackiej (a obecnie czeskiej) miał symbolizować Słowację. Po podziale wspólnego państwa w 1939 roku element ten pozostał w czeskiej fladze (przy protestach Słowaków), również po to by czeska flaga nie była identyczna z polską.

Później to już wiadomo: dyktat monachijski, aneksja Czech przez Hitlera, utworzenie Protektoratu Czech i Moraw oraz niepodległej, faszystowskiej (podporządkowanej Niemcom) Słowacji. A w międzyczasie polsko-czeskie konflikty o Śląsk Cieszyński, a także polsko-słowackie o Spisz, Orawę i Kysuce. W 1945 roku dochodzi do

odnowienia Czechosłowacji, jednak już bez Rusi Podkarpackiej, która trafia do ZSRR. Kraj popada w zależność od Związku Radzieckiego, przyjmuje ustrój komunistyczny. W 1967/68 roku do władzy dochodzą umiarkowani komuniści, którzy przy zachowaniu ogólnych zasad zastanego porządku (gospodarka planowa, uczestnictwo w bloku wschodnim) istotnie reformują kraj w duchu demokratyzacji i urynkowienia gospodarki. Na czele państwa i tego reformatorskiego ruchu stoi Aleksander Dubczek, z narodowości Słowak. Reformy (znane jako Praska Wiosna) kończą się interwencją wojsk Układu Warszawskiego, w tym polskich. Tym niemniej nowi przywódcy, aby utrzymać władzę i udobruchać naród po krwawym zdławieniu Praskiej Wiosny, są zmuszeni iść na ustępstwa. Następuje okres tzw. „małej stabilizacji", w Pradze zbudowane jest metro, w sklepach jest względnie dobre zaopatrzenie, żyje się nie najgorzej w porównaniu np. z Polską – ale jest mniejsza wolność niż w PRL, większa cenzura i inwigilacja.

Efektem tych wydarzeń jest również federalizacja kraju w 1969 roku. To bardzo ważny moment w historii Czech i Słowacji, gdyż wcześniej (od 1918 roku i po wojnie) Czechosłowacja była państwem unitarnym, Słowacja nie miała w nim podmiotowości. Od 1969 roku kraj staje się faktycznie unią dwóch równorzędnych republik związkowych: Czeskiej i Słowackiej, a każda z nich posiada własny parlament (w czasach komunistycznych i tak marionetkowy), rząd, ministerstwa i pozostałe atrybuty państwowości. Nad nimi była władza federalna, czechosłowacka, ze stolicą w Pradze.

Federalizacja kraju miała ogromne przełożenie na język. Odtąd czechosłowackie władze przykładają chorobliwą wręcz uwagę do tego, by właśnie na przykładzie języka podkreślać podmiotowość i formalną równoprawność obu republik związkowych: Czeskiej oraz Słowackiej Socjalistycznej Republiki. Mimo że i tak było jasne, że to Czesi dominują we wspólnym państwie (jest ich dwa razy więcej, czeska część Federacji była bogatsza, wreszcie wspólna stolica była w Pradze a nie Bratysławie), na przykładzie języka władze starały się udowadniać, że jest inaczej i w ten sposób dowartościowywać

Słowaków. Przykładowo, wiadomości w federalnej telewizji były czytane za parytetem: pierwszy materiał po czesku, drugi po słowacku, kolejny po czesku itd. Oprócz federalnej rozgłośni, każda republika miała własną telewizję i radio, nadawaną w swoim języku (odpowiednio czeskim i słowackim). W urzędach, szkolnictwie itp. na terenie Słowackiej Socjalistycznej Republiki obowiązywał język słowacki a nie czeski, władze nie prowadziły tam czechizacji, w Czechach obowiązywał czeski. Oba języki były równoprawne. Mieszkaniec Żyliny czy Koszyc mógł więc również w Pradze iść do urzędu i złożyć pismo po słowacku, podobnie w drugą stronę. Co ciekawe, ta zasada w dużej mierze obowiązuje w Czechach do dzisiaj: Republika Czeska uznaje język słowacki faktycznie za równorzędny czeskiemu, również w oficjalnej komunikacji w urzędach, uniwersytetach, a nawet parlamencie. Oba języki są nadal wzajemnie zrozumiałe, chociaż obecnie już w młodym pokoleniu pojawia się z tym problem.

Jesienią 1989 roku pod wpływem wydarzeń w Polsce dochodzi do wielotysięcznych demonstracji, znanych jako aksamitna rewolucja. Komunizm upada, a wraz z demokratyzacją kraju nasilają się dyskusje co do dalszego ustroju Czechosłowacji i ułożenia sobie relacji między Czechami i Słowakami w nowym państwie. Od razu zostają rozluźnione więzy między oboma krajami związkowymi, a Czechosłowacja zmienia nazwę na Czecho-Słowacja, a następnie na Czechy i Słowacja (Republika Czech i Słowacji). Między Czechami a Słowakami trwa wojna o nazwę, znana jako wojna o myślnik: Czesi upierają się nad nazwą Czechosłowacja, a Słowacy chcą Czecho-Słowacji, bardziej podkreślającej ich podmiotowość. Spór kończy się kompromisem (w języku czeskim jest tak jak chcą Czesi, w słowackim tak jak chcą Słowacy), ale wkrótce i tak rozbieżności między obiema republikami stają się tak duże, że dochodzi do podziału wspólnego państwa. Decyzje w tej sprawie zapadają w połowie 1992 roku, w międzyczasie Czechy i Słowacja uchwalają własne konstytucje i przygotowują się do funkcjonowania w osobnych państwach (własna waluta itp.). Formalnie rozdział następuje 1 stycznia 1993 roku. I na tym właściwie należy zakończyć

ten rys historyczny – dalej mamy już czasy współczesne, w których do najważniejszych wydarzeń należy zaliczyć wejście Czech do NATO w 1998 roku, do UE w 2004 i do strefy Schengen w 2007 roku.

Rozdział 3. Język czeski a język słowacki

Podstawową cechą odróżniającą ten ebook od innych podręczników do języka czeskiego jest to, że czeskie słownictwo podajemy w dużej mierze w zestawieniu i porównaniu z jego słowackimi odpowiednikami. A więc staramy się pokazać i wytłumaczyć, na ile czeski i słowacki są do siebie podobne, a na czym konkretnie polegają różnice między tymi językami. Założenie to może się wydawać kontrowersyjne, bo w końcu Czechy i Słowacja są osobnymi państwami, a czeski i słowacki to nie są (i nigdy nie były) dialekty tego samego języka, tylko odrębne języki. A więc skoro interesujemy się Czechami i ich językiem, to co nas obchodzi sąsiednia Słowacja – może pomyśleć spora część Czytelników.

Z takiego właśnie założenia (formalnie słusznego) wychodzą autorzy „klasycznych" podręczników do obu języków. Czeski to czeski, słowacki to słowacki, udajemy że ucząc się jednego z nich nie musimy brać pod uwagę drugiego. Niby tak, ale jest przynajmniej kilka bardzo istotnych powodów, dla których ucząc się czeskiego, warto w jakimś stopniu nawiązywać również do języka sąsiedniego kraju, a także w mniejszym stopniu do innych słowiańskich języków: ukraińskiego, białoruskiego i rosyjskiego.

Po pierwsze: wbrew rozpadowi, Czechosłowacja wciąż tak naprawdę istnieje i prawdopodobnie istnieć będzie jeszcze długo. Kontrowersyjna teza, prawda? I owszem, nie chodzi tu wcale o formalną Czechosłowację w sensie wspólnego państwa – lecz o wspólnotę mentalną, kulturową, polityczną, społeczną, gospodarczą. Dziś oba kraje, oba społeczeństwa i obie gospodarki są ze sobą związane praktycznie w takim stopniu, jakby wciąż były jednym państwem – a wszystko to dzięki sprawnemu przeprowadzeniu podziału i wejściu obu krajów do Unii Europejskiej i Schengen.

Oczywiście wcale tak nie musiało być i na początku, w latach 1993 – 98 wydawało się, że oba państwa będą się od siebie coraz bardziej oddalać. Początkowo Czechy jako najbogatszy (obok Słowenii) kraj Europy Środkowej przyjął politykę odizolowania się od swych biedniejszych sąsiadów (Polski i Słowacji) i podkreślania, że „w odróżnieniu od Polaków, Słowaków, Węgrów czy Ukraińców my wcale nie jesteśmy żadną Europą Środkowo-Wschodnią, tylko Europą Zachodnią". Czesi liczyli wówczas na to, że jako jedyni (lub może wraz ze Słowenią) wejdą do UE już w kilka lat po upadku komunizmu, podczas gdy Polska czy Węgry będą na to czekać wiele lat, a może nawet nie doczekają się tego nigdy. Z kolei Słowacja rządzona przez despotycznego Mecziara coraz bardziej przypominała niedemokratyczną Białoruś czy Serbię Miloszewicia, spoglądała w stronę Rosji, łamała prawa człowieka. Między władzami Czech i Słowacji narastały konflikty i drobne złośliwości, oba kraje umacniały wspólną granicę, mnożyły bariery w swobodnych do tego momentu kontaktach międzyludzkich. Wreszcie, w 1997 roku wyglądało na to, że Słowacja wypadnie z pierwszej fali rozszerzenia UE i pozostanie na zawsze (lub na wiele lat) po tej samej stronie granicy schengeńskiej, po której dziś znajduje się Białoruś, Mołdawia i Ukraina. Urzędnicy zaczęli już nawet wstępnie przygotowywać plany wprowadzenia wiz dla Słowaków, udających się do Polski i Czech (przyszłych krajów UE), a na granicy polsko-słowackiej i czesko-słowackiej miały się pojawić szczelne zasieki.

Tak się jednak nie stało, gdyż w 1998 roku Słowacy w demokratycznych wyborach odsunęli od władzy autorytarny rząd Vladimira Mecziara, przyspieszyli reformy i w efekcie nawet wyprzedzili sąsiadów jeśli chodzi o eurointegrację. Słowacja weszła do UE w tym samym czasie, co Czechy, Polska i Węgry, a euro przyjęła jako pierwsza spośród krajów wyszehradzkich. Wraz ze zmianą władzy w 1998 roku skończył się krótki okres konfliktów słowacko-czeskich i oba kraje stały się autentycznymi przyjaciółmi. To paradoks, ale obecnie relacje czesko-słowackie (zarówno na poziomie władzy, jak i społeczeństwa i gospodarki) są lepsze, niż w czasach wspólnego państwa. Granic nie ma (bo jesteśmy wszyscy w

UE), panuje tak jak w czasach Czechosłowacji swoboda przemieszczania się, a więc Słowacy mogą podejmować bez przeszkód studia i pracę w Czechach i vice versa. A dzięki temu, że każdy kraj żyje osobno, na własny rachunek jako niepodległe państwo, znikły trwające od 1918 roku wzajemne pretensje i niesnaski. Przypomnijmy: od samego początku Czechosłowacji (jeszcze tej przedwojennej) Czesi traktowali Słowaków z góry i mieli pretensje o to, że muszą dopłacać do biednego karpackiego kraju. Aż do lat 90-tych mnożyły się opowieści o tym, jakie to Czechy mogłyby być bogate (niemal druga Szwajcaria czy Holandia), gdyby pozbyły się tego „wschodniego balastu", który rzekomo uniemożliwia im szybszy rozwój. Słowacy nie pozostawali dłużni i skarżyli się na to, że we wspólnym państwie są traktowani jako obywatele drugiej kategorii, jak piąte koło u wozu. Zdaniem wielu Słowaków, żarłoczna Praga wysysała wszystkie zasoby ze Słowacji i Rusi Podkarpackiej (ukraińskie Zakarpacie wchodziło przed wojną w skład Czechosłowacji), a Czesi całkowicie zdominowali wspólne państwo i traktowali Słowację jak wewnętrzną kolonię – eksploatując ją i nie pozwalając się jej rozwijać. Oczywiście prawda jak zwykle leżała pośrodku. Dlatego aksamitny rozwód wyszedł wzajemnym relacjom na dobre. Po kilku latach czesko-słowackich niesnasek na początku niepodległości (typowa choroba wieku dziecięcego) oba narody w końcu ułożyły sobie wzajemne relacje w taki sposób, że obecnie znów można mówić o takiej nieformalnej Czecho-Słowacji.

Jak te relacje wyglądają w praktyce? Otóż Czechy są najważniejszym partnerem handlowym Słowacji i vice versa. Jeżeli jakaś słowacka firma (nawet mała) działa na rynku czeskim, to nikt nawet nie traktuje tego jako działalności międzynarodowej, bo jest to rynek znany, oswojony. Mieszkańcom Bratysławy, Trnawy, Trenczyna czy Żyliny bliżej jest (geograficznie i mentalnie) do Brna, Zlinu czy Ostrawy, niż do wschodniej Słowacji – Koszyc, Preszowa czy Michałowic. Dziesiątki tysięcy młodych Słowaków studiuje na czeskich i morawskich uczelniach – głównie w Brnie i Pradze. I co ważne, nikt tego nie traktuje w kategoriach wyjazdu za granicę – może w przypadku wyjazdu mieszkańca wschodniosłowackiej wioski

do Pragi takie poczucie istnieje, ale już w wypadku studiów bratysławczanina w Brnie nie ma o takim poczuciu mowy.

Spójrzmy też na połączenia komunikacyjne, autobusowe i kolejowe. Między Polską a Słowacją nie jeździ prawie żaden autobus ani pociąg, między Polską a Czechami niewiele lepiej. Jeśli już można jakoś dojechać, to dalekobieżnymi autokarami lub drogimi międzynarodowymi pociągami. Tymczasem komunikacja między Czechami a Słowacją co do zasady niczym się nie różni od komunikacji krajowej. Ta sama częstotliwość, te same ceny, jedynie ustawowe zniżki studenckie nie obowiązują. W każdym razie, bilet z Bratysławy do Brna czy z Żyliny do Ostrawy kosztuje tyle samo, co na adekwatnym odcinku w komunikacji krajowej. I częstotliwość połączeń również jest podobna.

Po co ten nieco przydługi wstęp? Otóż chodzi o to, że obecnie w ramach UE między Republiką Czeską a Republiką Słowacką dochodzi do podobnego przenikania się ludności i kapitału, jak w czasach wspólnego państwa. Dotyczy to zwłaszcza Moraw i Śląska z jednej strony oraz Poważa, regionu Małych Karpat i Zahoria wraz z Bratysławą z drugiej. I tu przechodzimy do sedna: te wszystkie procesy dotyczą również języka. Zauważmy, że na Morawach i Śląsku mówi się zupełnie inaczej, niż w Czechach właściwych. Polak, który nie uczył się nigdy czeskiego ani słowackiego, w miarę dobrze zrozumie Słowaka, ale też mieszkańca Brna czy Ostrawy, ale już raczej nie będzie w stanie swobodnie porozumieć się z mieszkańcem Pragi, Karlovych Varów, Pilzna czy Czeskich Budziejowic.

Morawy – to w dużym uproszczeniu coś pośredniego między Czechami właściwymi a Słowacją, również pod względem języka. Do tego stopnia, że wielu mieszkańców tego regionu uważa się za przedstawicieli osobnego narodu morawskiego i domaga się uznania morawskiego za odrębny język. W największym stopniu widoczne to jest na przykładzie subregionu Slovacko, położonego tuż przy słowackiej granicy, na południowo-wschodnich krańcach Republiki Czeskiej. Mowa tamtejszych mieszkańców na dobrą sprawę bardziej

przypomina język słowacki, niż język czeski w jego standardowej formie.

Z czeskim Śląskiem (Ostrawa, Opawa, Bohumin, Czeski Cieszyn, Frydek, Karwina) jest sytuacja o tyle osobliwa, że tam mieszają się wpływy czeskie, polskie, słowackie i morawskie. A wszystko to polane sosem śląskości rodem z polskiej części Śląska. A więc język używany w Ostrawie czy Czeskim Cieszynie jest swoistą mieszanką czeskiego, śląskiego, polskiego, słowackiego i niemieckiego. Do tego stopnia, że trudno jest tak naprawdę ustalić, czy dane słowo używane w Katowicach jest zapożyczeniem z języka czeskiego, a może ze słowackiego, niemieckiego, a może na odwrót – to Słowacy lub Czesi zapożyczyli coś od Ślązaków. W każdym razie, znajomość języka czeskiego i słowackiego pomaga w zrozumieniu rzeczywistości językowej Śląska – i to zarówno polskiego, jak i czeskiego.

Po drugiej stronie czesko-słowackiej granicy jest podobnie. Tak jak w Czeskiej Republice mamy niemal słowackojęzyczny region Slovacko, tak w południowo-zachodnim kącie Słowacji istnieje Zahorie (po polsku – Zagórze). To bardzo osobliwy region: od reszty Słowacji, w tym od stołecznej Bratysławy, odgrodzony pasmem Małych Karpat, za to otwarty równinami na Dolną Austrię i Morawy. I nic dziwnego, że to specyficzne położenie geograficzne ma swoje odzwierciedlenie w zahorackim dialekcie – niezbyt zrozumiałym dla mieszkańców nie tylko wschodniej Słowacji, ale nawet sąsiedniej Bratysławy. Przy czym zaznaczmy, że do Zahoria należą również zachodnie dzielnice słowackiej stolicy, jak Devinska Nova Ves i wielu ich rdzennych mieszkańców mówi właśnie takim czeskopodobnym dialektem.

W dialekcie zahorackim zauważymy mnóstwo zapożyczeń z czeskiego oraz z niemieckiego, przy czym w dolnoaustriackim wariancie tego języka (wraz z tymi niemieckimi słowami, które były używane w Austrii za czasów Habsburgów, a w dzisiejszej Austrii stały się przestarzałe i paradoksalnie przetrwały właśnie na Zahoriu i Morawach). Z kolei w słowackich Beskidach, w rejonie Czadcy, mówi się podobnie jak na sąsiednim Śląsku Cieszyńskim. Czeskie słowa i

konstrukcje gramatyczne są używane nagminnie przez jakąś jedną trzecią mieszkańców stołecznej Bratysławy, co też jest zjawiskiem bardzo wymownym. Dodajmy do tego sporą grupę Słowaków, którzy za czasów wspólnego państwa spędziło w Czechach kawał swojego życia – np. pełniąc tam służbę wojskową, ucząc się lub pracując – a teraz odbija się to na ich języku. Więcej na ten temat można przeczytać w analogicznym ebooku – podręczniku języka słowackiego tego samego autora, który można kupić na Wydaje.pl.

Rozpad Czechosłowacji i pojawienie się dorosłego pokolenia, które wychowało się już w osobnych państwach, spowodował jednak pewne problemy we wzajemnym rozumieniu obu języków. Nie dotyczy to Moraw, gdzie język słowacki jest bez problemów rozumiany, ani przeważającej części Słowacji, gdzie język czeski wciąż jest obecny w wielu postaciach. Otóż warto zauważyć, że na Słowacji powszechnie odbierana jest czeska telewizja, w każdym kiosku sprzedawane są czeskie gazety, w księgarniach jakieś 65% woluminów zajmują czeskojęzyczne książki, a czeskojęzyczne filmy w słowackiej telewizji są pokazywane w języku oryginału. Wszystko dlatego, że Czechów jest dwa razy więcej, niż Słowaków, a więc ten język siłą rzeczy dominuje. Jeżeli jakiś wydawca chce przetłumaczyć światowy bestseller na lokalne języki, naturalnie najpierw przetłumaczy go na język czeski, a ewentualnie później na słowacki (w Czechach jest 10 milionów czytelników, na Słowacji tylko 5 milionów, w dodatku mniej zamożnych i rzadziej sięgających po książki). A gdy już zostanie wydana wersja czeskojęzyczna, kierowana jest ona też na Słowację. Często na tym się więc sprawa kończy: Słowacy na tyle rozumieją czeski, że swobodnie czytają teksty w tym języku, a skoro tak, to zdaniem wydawcy nie ma ekonomicznej potrzeby dla osobnego słowackiego wydania – chyba że chodzi o bestseller na miarę Harrego Pottera.

Ta asymetria sprawia, że Słowacy nawet żyjąc w dużym oddaleniu od Czech stale stykają się z językiem czeskim. Do tego stopnia, że uznają go za niemal swój. Tym niemniej, młodzi Słowacy ze wschodu kraju czy z gór mają już z tym pewien problem – czeski oczywiście

rozumieją, ale słuchając go czy czytając w języku czeskim odczuwają pewien dyskomfort. Z kolei w drugą stronę jest inaczej: w czeskich księgarniach czy kioskach owszem można natrafić na słowackojęzyczną książkę czy czasopismo, nikogo to nie dziwi, ale to jednak rzadkość. Dlatego o ile na Morawach i Śląsku ludzie są z językiem słowackim oswojeni, to już w Czechach właściwych, a zwłaszcza w Pradze, słowacki jest odbierany jako w sumie język obcy – chociaż bliski i zrozumiały, bardziej niż np. język polski.

Praga jest w tym względzie w o tyle specyficznej sytuacji, że w tym mieście mówi się w specyficznym praskim dialekcie. I to nie jest tak, że praskim narzeczem posługuje się tylko garstka „rdzennych prażaków", a reszta mówi językiem literackim. Nie, język używany w stolicy po prostu różni się od „literackiego czeskiego" (o ile taki w ogóle istnieje) słownictwem, wymową, a nawet gramatyką. W mniejszym lub większym stopniu, zależnie od osoby. Są ludzie, u których co drugie słowo jest slangowe, a inni mówią właściwie tak jak wszyscy Czesi, używając jedynie kilkunastu słów typowych dla Pragi. W każdym razie, język używany w stolicy na tyle różni się od tego z Moraw czy Śląska, że mówiąc po słowacku można tu już nie zostać zrozumianym, w każdym razie nie od razu – rozmówca (zwłaszcza młody barman z pubu w odwiedzanej przez turystów dzielnicy) nieraz przejdzie od razu na angielski lub niemiecki.

I tu przechodzimy do kolejnej ważnej kwestii. Jeżeli wejdziemy w Brnie lub Ostrawie do sklepu i zwrócimy się do sprzedawcy po słowacku, nasz rozmówca często nawet nie zwróci uwagi, że to jest właśnie język słowacki a nie czeski. Jeśli nasza konwersacja zamknie się w dosłownie kilku zdaniach: dzień dobry, poproszę to i to, proszę siatkę, czy ma pan drobne, dziękuję, do widzenia, mówiąc czystym słowackim możemy zostać nawet uznani za rodowitego morawiaka. W przypadku dłuższej rozmowy nasz rozmówca owszem zauważy, że mówimy po słowacku a nie po czesku, ale nawet nie zwróci na to uwagi. Co innego w Pradze: tam mówiąc po słowacku zwrócimy na siebie uwagę, czasem można zostać niezbyt dobrze zrozumianym.

Podobnie jest w korespondencji biznesowej. Można do czeskiej firmy napisać po słowacku, do słowackiej po czesku i nikogo to ani nie zdziwi, ani nie obrazi. Przy czym ta druga strona zawsze odpowie w swoim języku. Najczęściej – bez znaków diakrytycznych, co nie wygląda profesjonalnie, ale ułatwia komunikację elektroniczną. I tu ciekawa uwaga: Słowacy i Czesi nagminnie piszą bez „czeskich znaków" i nikogo to nie razi, podczas gdy w Polsce już jednak takie osoby należą do mniejszości.

Przenikanie się obu języków jest procesem, z którym prędzej czy później musi się zmierzyć również Polak, uczący się jednego z nich. Jest to, co tu dużo mówić, dość poważny problem. W jaki sposób uczyć się czeskiego lub słowackiego, by oba te języki się nam nie „wymieszały"? Bo to, że prędzej czy później do tego dojdzie, nie ulega wątpliwości.

Można się zarzekać, że interesują mnie tylko Czechy, język czeski i żadna Słowacja. Można też odwrotnie, uczyć się słowackiego i początkowo nie być kompletnie zainteresowanym Czechami. Ale prędzej czy później u każdego Polaka, który jest zainteresowany jednym z krajów byłej Czechosłowacji przychodzi moment, kiedy siłą rzeczy zaczyna zwracać uwagę na to drugie państwo. I wtedy zaczynają się problemy, bo ten drugi język jest na tyle podobny, że można się w tym wszystkim pogubić: co jest formą czeską, a co słowacką. Tym bardziej, że w grę wchodzą również dialekty, które żeby było ciekawiej nie poddają się regułom geograficznym. Dla przykładu: wiele zapożyczeń czeskich jest obecnych nie w dialektach zachodniosłowackich (gdzie byłoby to zrozumiałe), lecz właśnie na Wschodniej Słowacji, która z Czechami ma niewiele wspólnego. Przykładem niech będzie słowo kludne, ukludnit sa, używane w regionie Szarisz: po czesku jest to klid, w literaturowym słowackim: upokojit sa.

W zależności od naszego nastawienia ten „aspekt słowacki" może albo pomóc, albo zaszkodzić w nauce języka czeskiego. Zaszkodzić – w wiadomy sposób: wszystko się nam wymiesza. Ale załóżmy, że

mieszkamy w Warszawie, Białymstoku czy Gdańsku, nie mamy możliwości pojechać do Czech, za to spędzamy wakacje w Tatrach. I poprzez podobieństwo słowackiego do czeskiego oraz poprzez świadome zrozumienie, na czym konkretnie polegają różnice między oboma językami, jesteśmy w stanie wykorzystać ten pobyt w Tatrach Słowackich w ten sposób, by poprzez oswojenie się z językiem słowackim skorzystała na tym nasza paradoksalnie również nauka języka czeskiego (zasada ta działa też w drugą stronę: pobyt w Ostrawie może pomóc w nauce słowackiego, ze względu na podobieństwo obu języków).

Szczegółowo te podobieństwa i różnice między oboma językami wyjaśnimy na konkretnych przykładach w kolejnym rozdziale.

Rozdział 4. Słownictwo czeskie zbieżne z językiem słowackim

Poniżej – lista wyselekcjonowanych słówek czeskich, które są identyczne lub prawie identyczne jak ich słowackie odpowiedniki. A przy tym zupełnie niepodobne do języka polskiego, ani do innych języków obcych. Jeżeli znasz język słowacki, nie musisz się ich uczyć. Jeśli nie – po prostu naucz się słówek z tej listy.

Abeceda – alfabet

Áčko – litera A

Akutní – nagły, pilny

Aspoň, alespoň – przynajmniej

Ano – tak

Armáda – armia

Asi – przynajmniej / chyba, pewnie, prawdopodobnie

Avšak – jednak, ale

Balík – pakunek, pakiet

Báňský – górniczy

Basa – pot. więzienie

Benátky – Wenecja

Bezpochyby – bez wątpienia

Beztrestnost – bezkarność

Bezvýznamný – bez znaczenia, nieistotny

Blb – idiota

Blbost – głupota, nonsens

Bod – punkt

Brzda – hamulec

Bunda – kurtka

Cesta – droga

Cestovat – podróżować

Cit – uczucie, poczucie

Cítit – czuć

Číslo – liczba

Daň – podatek

Dát si (np. pivo, čaj) – zamówić w restauracji, napić się (np. piwa, herbaty)

Deka – kołdra, koc

Divoký – dziki

Dlažba – bruk

Dnes – dziś, dnešní – dzisiejszy

Dohoda – porozumienie, ugoda

Dohromady – razem, łącznie, wspólnie (np. platit dohromady – zapłacić za wszystko razem)

Dojatý – wzruszony, przejęty

Dojem – wrażenie

Dojednat – uzgodnić, wynegocjować

Dokázat – udowodnić

Doklad – dowód, dokument, legitymacja

Donutit – zmusić, przymusić

Dopad – skutek, wpływ, konsekwencja

Doporučený – polecony (list)

Doprava – transport

Dorazit – dostać się, dotrzeć

Dotazník – ankieta, kwestionariusz, formularz

DPH – VAT

Drak – smok

Dravec – drapieżnik

Drsný – szorstki, chropowaty

– opryskliwy

Drzý – arogancki, bezczelny, chamski

Družstvo – spółdzielnia (synonim: jednota)

Fandit – kibicować

Farnost – plebania

Gauč – tapczan

Hádat se – kłócić się

Herec – aktor

Hmat – dotyk

Hmota – materia, substancja

Hned – natychmiast

Hrad – zamek

Hranolky – frytki

Chut – smak

Chutnat – smakować / degustować

Chybny – błędny, wadliwy

Chystat se – przygotowywać się

Igelitka – pot. reklamówka, plastikowa siatka na zakupy

Ihned – od razu

Jednoduchý – prosty, zwykły

Jednota – jedność / stowarzyszenie, związek, organizacja, spółdzielnia

Kabelka – torebka damska

Kalamita – klęska, katastrofa

Kam – dokąd kamsi – dokądś

Klad – zaleta kladný – pozytywny

Kladivo – młotek

Klesat – spadać, opadać / zmniejszać swoją wartość

Kožený – skórzany

Kresba – rysunek

Kus – kawałek

Lyže – narty

Majitel – właściciel

Mastný – tłusty

Modrý – niebieski

Motorest – zajazd przy drodze, restauracja dla zmotoryzowanych

Mrak – chmura

Mrakodrap – drapacz chmur

Mzda – pensja, wynagrodzenie

Nadávka – wyzwisko, obelga

Nádoba – naczynie

Náhoda – przypadek, zbieg okoliczności

Náhrada – odszkodowanie, rekompensata

Náhradní – zastępczy, rezerwowy

Nachystat – przygotować

Náklad – ładunek

Nákladní – ciężarowy (np. samochód), towarowy

Nálada – humor, nastrój

Naladit – nastroić

Námaha – wysiłek

Naposledy – po raz otwarty

Náročný – wymagający

Nárok – prawo, przywilej, roszczenie

Násobit – mnożyć

Nastolit – mianować, powierzyć funkcję / wprowadzić nowy ustrój, nowy porządek

Nástupiště – peron

Naštvat – rozzłościć, wkurzyć

Nátlak – nacisk, presja

Návod – instrukcja

Návrh – projekt

Návštěva – wizyta

Navzdory – wbrew, na przekór

Nazdar – cześć, siema

Názor – pogląd, opinia

Nehoda – wypadek

Nechat – zostawić, poniechać, pozostawić

Nevhodný – niestosowny, nieodpowiedni

Nutit – zmuszać

Obal – opakowanie

Občan – obywatel

Obec – gmina

Obchod – handel / sklep / biznes

Objezd: kruhový objezd – rondo

Oblačno – pochmurno

Obsah – zawartość / spis treści

Odbočka – filia

Odbor – departament, sekcja / specjalność

Odbory – związki zawodowe

Odborník – specjalista

Odlišit – odróżnić

Odměna – nagroda

Odolnost – odporność

Ochutnat – skosztować

Okamžitě – natychmiast, w okamgnieniu

Omáčka – sos

Osprchovat se – wziąć prysznic

Otázka – pytanie / kwestia, zagadnienie

Otazník – znak zapytania

Otrava – zatrucie / znudzenie / nudziarz, maruda

Otravovat – zanudzać

Panelák – blok mieszkalny z wielkiej płyty

Pašerák – przemytnik

Pašovat – przemycać

Pažitka – szczypiorek

Písmeno – litera

Plachta – żagiel

Plech – blacha

Plechovka – puszka

Pobočka – filia

Počet – ilość

Počítač – komputer

Počítat – liczyć

Podnik – przedsiębiorstwo, (mała) firma / knajpa, lokal

Podnikat – prowadzić działalność gospodarczą

Podprsenka – biustonosz

Podvod – oszustwo

Pohyb – ruch

Pohybovat se – poruszać się

Pochopit – zrozumieć

Pochybovat – wątpić

Pokazit – zepsuć

Pokles – spadek, zmniejszenie, obniżenie

Pokračovat – kontynuować

Pokročilý – zaawansowany (np. na kursie językowym)

Pokus – próba

Pokyn – skinienie

Ponožka – skarpetka

Porazit – pokonać

Postih – regres

Povolit – zezwolić

Poznámka – notatka, uwaga, przypis

Pozvat – zaprosić

Prachy – pot. forsa, szmal, pieniądze

Pravítko – linijka

Prázdniny – wakacje: słowo pochodzi od: prázdný – pusty

Primátor – burmistrz, prezydent miasta

Prospěch – korzyść, użytek

Razítko – pieczątka

Rozbalit – rozpakować

Rozčlenit – rozdzielić, podzielić

Rozhlas – radio

Rozpočet – budżet

Rub – lewa strona (ubrania), rewers (monety)

Rýbník – staw

Rychle – prędko

Rychlík – pociąg pospieszny

Samospráva – samorząd

Sanitka – karetka

Sem – tu, tutaj (o kierunku, a nie o miejscu: w sensie – iść tu, do nas)

Schopnost – zdolność

Skvělyý – wspaniały

Směr – kierunek

Směrovka – kierunkowskaz

Směrovat – zmierzać

Snažit se – starać się

Socha – rzeźba

Sopka – wulkan

Sotva – ledwie, zaledwie, co nie co

Spočítat – policzyć, podliczyć, obliczyć

Spolu – razem

Sprcha – prysznic

Sprchovat se – brać prysznic

Sprostý – chamski, ordynarny, wulgarny

Sranda – heca, kawał / coś łatwego

Studený – zimny

Sval – mięsień

Šedý – szary

Španělský – hiszpański

Špína – brud

Taška – torba

Teplý – pot. Homoseksualista

Tip – wskazówka, porada

Tlak – ciśnienie

Trafika – kiosk

Trest – kara

Trestat – karać

Tričko – koszulka

Tučný – tłusty: tuk – tłuszcz

Tušít – przypuszczać

Tvar – postać, forma, kształt

Učel – cel

Účet – rachunek

Údaje – dane

Údajne – rzekomo

Udržba – utrzymanie / bieżące remonty, eksploatacja

Uhrada – pokrycie kosztów

Úloha – zadanie, funkcja, rola

Únava – zmęczenie unavený – zmęczony

Určený – określony, przeznaczony

Určitě – z pewnością

Úspora – oszczędność

Útok – atak, napad

Úvěr – kredyt

Úvod – wstęp

Varovat – ostrzegać

Velkoobchod – handel hurtowy

Věta – zdanie

Vhodný – odpowiedni, stosowny

Vlajka – flaga

Vlak – pociąg vlek – wyciąg (narciarski)

Vlast – ojczyzna

Vlastenec – patriota

Volba – wybór

Volby – wybory

Vtip – dowcip

Vyhodit – wyrzucić

Vyhovovat – odpowiadać, pasować

Výhrada – zastrzeżenie / wyjątek

Výhradně – wyłącznie

Vyhýbat se – unikać, wykręcać się

Vyjednat – wynegocjować, załatwić

Vysavač – odkurzacz

Výzkum – badanie

Význam – znaczenie

Významný – ważny, znaczący

Vztah – stosunek, relacja

Zabalit – zapakować

Zábrana – przeszkoda zabránit – przeszkodzić, uniemożliwić

Záhon – grządka

Zahrada – ogród

Zahradník – ogrodnik

Zákazník – klient

Zakázka – zamówienie

Záležitost – sprawa

Zaměstnanec – pracownik

Zas, zase – znowu

Zastávka – przystanek

Zaujatý – zainteresowany / stronniczy

Závěr – zakończenie / wniosek końcowy

Zhodnotit – ocenić

Značkový – markowy, firmowy

Znehodnotit – pozbawić wartości, zepsuć

Zrušit – zlikwidować

Zvlášt – szczególnie

Zvláštní – dziwny / nadzwyczajny

Zvolit – wybrać

Žehlička – żelazko žehlit – prasować

Rozdział 5. Na czym polegają różnice między czeskim a słowackim

Poniższa lista przedstawia z kolei słowa, które również są niepodobne do ich polskich odpowiedników i podobne do słowackich, ale przy tym w jakiś sposób odmienne. Różnice te można usystematyzować, co pomaga w nauce języka i w zrozumieniu typowo czeskich konstrukcji w słowotwórstwie. Mówiąc w skrócie, zamiast pewnych liter czy zbitek liter typowych dla języka czeskiego, w języku słowackim są inne. Nie ma sensu rozwodzić się nad tym, dlaczego tak jest – po prostu naucz się lub przekartkuj słówka z poniższych zestawień, a sam zrozumiesz, o co chodzi w obu językach.

Czeskie i

Litera I w środku lub na końcu słowa jest typowa dla języka czeskiego w sytuacji, gdy w jego słowackim czy polskim odpowiedniku jest E, U, IE, IA itp.

Balení – pakowanie / opakowanie SK balenie

Bezpodmínečný – bezwarunkowy SK bezpodmienečný

Cíl – cel SK cieľ

Čich – węch SK čuch

Číšník – kelner SK čašník

Dílna – warsztat SK dielňa

Hnutí – ruch SK hnutie (ruch w znaczeniu: stronnictwo, np. Ruch Palikota)

Jih – południe SK juh

Jizva – blizna SK jazva

Klid – spokój SK kľud

Klidně – spokojnie / grzecznie SK kľudne

Libovolný – dowolny SK ľubovoľny

Líh – spirytus SK lieh

Líto – żal, przykro: je mi líto – przykro mi SK ľúto

Mírný – umiarkowany, łagodny SK mierny

Nadání – talent SK nadanie

Náměstí – plac SK námestie

Nářadí – narzędzia, sprzęt SK náradie

Následující – następny, następujący SK nasledujúci

Navíc – dodatkowo, więcej SK navyše

Nepodmínený – bezwarunkowy SK bezpodmienečný

Oblečení – ubranie SK oblečenie

Odvětví – gałąź, branża SK odvetvie

Omítka – tynk SK omietka

Ošetření – opieka, pielęgnacja SK ošetrovanie

Počasí – pogoda SK počasie

Podmínka – warunek SK podmienka

Pohlaví – płeć SK pohlavie

Pochopení – zrozumienie SK pochopenie

Poschodí – piętro SK poschodie

Povolání – zawód, profesja SK povolanie

Povolení – pozwolenie, zezwolenie SK povolenie

Prohlídka – zwiedzanie SK prehliadka

Rozcestí – rozdroże, rozstaje SK rázcestie

Třída – klasa SK trieda

Tušení – przeczucie SK tušenie

Uklidnit se – uspokoić się SK ukludniť sa, upokojiť sa

Území – terytorium SK územie

Vystřídat – zastąpić, wymienić SK vystriedať

Vzdělaní – wykształcenie SK vzdelanie

Ů

Litera ta występuje tylko w języku czeskim, nie ma jej w słowackim.

Bezdůvodný – bezpodstawny SK bezdôvodný

Důchodce – emeryt SK dôchodca

Důkaz – dowód SK dôkaz

Důležitý – ważny SK dôležitý

Důraz – akcent, nacisk SK dôraz

Důvěra – zaufanie SK dôvera

Kvůli – dla, z powodu, ze względu na SK kvôli

Lhůta – termin np. Lhůta splatnosti – termin spłaty SK lehota

Odrůda – odmiana, gatunek SK odroda

Průchod – przejście SK prechod

Průjezd – przejazd SK prejazd

Průkaz – dowód, legitymacja: občanský průkaz – dowód osobisty

SK preukaz, občianský preukaz

Průvan – przeciąg SK prievan

Průvodce – przewodnik SK sprievodca

Průvodčí – konduktor SK sprievodca

Původ – pochodzenie, przyczyna SK pôvod

Původní – pierwotny, oryginalny SK pôvodný

Vůči – wobec SK vôči

Zdůraznit – podkreślić, zaakcentować SK zdôrazniť

Czeskie E

Typowe dla języka czeskiego E sytuacjach, gdy w języku słowackim czy polskim ta litera niepowinna się znaleźć, bo np. oznaczałaby liczbę mnogą. Albo po prostu brzmiałaby nienaturalnie.

Bohužel – niestety SK bohužiaľ

Borovice – sosna SK borovica

Čepovaný – nalewany, z nalewaka (np. o piwie) SK čapovaný

Číslice – cyfra SK číslica

Dodržet – dotrzymać SK dodržať

Dokonce – nawet SK dokonca

Hledat – szukać SK hľadať

Hledět – patrzeć, spoglądać SK hľadiet

Chybět – brakować, nie wystarczać SK chýbať

Kněz – ksiądz SK kňaz

Lež – kłamstwo SK lož

Lhostejnost – obojętność SK ľahostajnosť

Mince – moneta SK minca

Nabíječka – ładowarka SK nabíjačka

Nadace – fundacja SK nadácia

Nastěhovat se – wprowadzić się SK nasťahovať sa

Nemocnice – szpital SK nemocnica

Opět – znów, znowu SK opäť

Opice – małpa SK opica

Plachetnice – żaglówka SK plachetnica

Pokladnice – skarbnica, skarbiec SK pokladnica

Pršet – padać (o deszczu) SK pršať

Směrnice – dyrektywa SK smernica

Soutěž – konkurs SK súťaž

Těžba – wydobycie, pozyskanie SK ťažba

Vedlejší – sąsiedni SK vedľajší

Vítěz – zwycięzca SK víťaz

Výhled – widok SK výhľad

Vypršet – minąć, upłynąć SK vypršať

Vyzkoušet – wypróbować / przymierzyć / przeegzaminować SK vyskúšať

Vzápětí – zaraz potem SK vzápätí

Zvenku – z zewnątrz SK zvonku

Žemle – bułka SK žemľa

CZESKIE OU

W języku czeskim powszechnie występuje dwugłoska OU, trochę podobna do naszego Ą, ale różniąca się od niej charakterem i wymową. W języku słowackim OU nie ma prawa być, to nienaturalne dla tego języka. W tym miejscu najczęściej w słowackim jest U.

Bouchat – walić, tłuc, uderzać SK búchať

Budoucí – przyszły SK budúci

Coura – dziwka SK cundra

Couvat – cofać SK cúvať

Dohodnout se – dojść do porozumienia, dogadać się SK dohodnúť sa

Doufat – mieć nadzieję, ufać SK dúfať

Foukat – wiać (o wietrze) SK fúkať

Houba – grzyb SK huba

Houf – tłum SK húf

Klobouk – kapelusz SK klobúk

Kloub – staw (anatomia) / przegub SK kĺb

Klouzat – ślizgać się SK kĺzať sa

Loučit se – żegnać się SK lúčiť sa

Nastoupit – wsiąść (do autobusu, pociągu) SK nastúpiť

Odpoutat – odwiązać, odczepić SK odpútať

Ochabnout – osłabnąć SK ochabnúť

Pochoutka – przysmak SK pochúťka

Poskytnout – udzielić, dostarczyć, wyświadczyć

Poušť – pustynia SK púšť

Pouť – pielgrzymka, podróż SK púť

Pouzdro – futerał, etui SK puzdro

Povšimnout si – zauważyć SK všimnúť si

Rakouský – austriacki SK rakúský

Rozhodnout – zdecydować, podjąć decyzję

Souběžný – równoległy SK súbežný

Soubor – zbiór SK súbor

Souhlas – zgoda SK súhlas

Soukromí – prywatność SK súkromie

Soustava – system, układ SK sústava

A – IA, E – IE

Jak w poniższych przykładach – w języku czeskim często jest a lub e tam, gdzie w słowackim byłoby ia, ie.

Čara – linia SK čiara

Dálnice – autostrada SK dial'nica

Další – następny SK ďalší

Polévka – zupa SK polievka

Sedlák – chłop, wieśniak SK sedliak

Stěžovat se – narzekać SK sťažovať sa

Vzdálenost – odległość SK vzdialenosť

Žádost – wniosek, podanie SK žiadosť

EK – OK

Końcówka –ek jest typowa dla języka czeskiego. Nic w tym dziwnego, bo w polskim jest podobnie. Mamy np. Zakątek, przystanek, przyczynek itp. Tymczasem w języku słowackim i ukraińskim w tym miejscu jest –OK, a w białoruskim – AK (np. prypynak = przystanek). Oto przykłady.

Článek – artykuł / element ogniwa SK článok

Důsledek – wynik, rezultat SK dôsledok

Nábytek – meble SK nábytok

Navenek – na zewnątrz / na pozór, powierzchownie SK navonok

Posudek – ekspertyza, opinia SK posudok

Přídavek – dodatek SK dodatok, prídavok

Schodek – deficyt SK schodok rozpočtový schodek – deficyt budżetowy

Úplatek – łapówka SK úplatok

Závazek – obowiązek SK závävok

Č – š

Nie tak ważna zależność, ale zawsze coś tłumaczy.

Čtvrť – dzielnica, kwartał SK štvrť

Čtvrtek – czwartek SK štvrtok

Čtyťicet – 40 SK štyridsať

Ř

Litera ta nie istnieje w języku słowackim. Oto przykłady, czym jest „zastępowana".

Dařit se – powodzić się, wieść się SK dariť sa

Dokořán – na oścież SK dokorán

Dovnitř – do środka SK dovnútra

Dřez – zlewozmywak SK drez

Měchýř – pęcherz SK mechúr

Mimořadny – nadzwyczajny SK mimoriadny

Mříž – krata SK mreži

Odborář – związkowiec SK odborár

Podařit se – udać się, zakończyć się sukcesem SK podariť sa

Podřízeny – podwładny, podległy SK podriadený

Pořadí – kolejność SK poriadie

Primař – ordynator SK prímar

Přát – życzyć / sprzyjać komuś SK priať

Přednáška – wykład SK prednáška

Předseda – prezes SK predseda

Překvapení – zaskoczenie SK prekvapenie

Přesně – dokładnie SK presne

Přezkoumat – przebadać SK preskúmať

Přihlásit se – zgłosić się, zalogować się SK prihlásiť sa

Příležitost – okazja SK príležitosť

Příliš – zbyt, zbytnio SK príliš

Příloha – dodatek, aneks, załącznik SK príloha

Přístav – port SK prístav

Přítel – przyjaciel SK priateľ

Ředitel – dyrektor SK riaditeľ

Samozřejmě – oczywiście SK samozrejme

Spořit – oszczędzać SK sporiť

Spotřeba – zużycie SK spotreba

Střetnout se – spotkać się SK stretnúť sa

Uveřejnit – opublikować, podać do publicznej wiadomości SK uverejniť

Veřejný – publiczny SK verejný

Uzavřený – zamknięty SK uzavretý

Vyjádřit se – wypowiedzieć się SK výjádriť sa

Vyšetřit – zbadać, sprawdzić SK vyšetriť

Zařízení – urządzenie SK zariadenie

Zřejmě – niewątpliwie, oczywiście, bezsprzecznie SK zrejme

Zřídit – założyć, zorganizować, ustanowić SK zriadiť

Zřídka – rzadko SK zriedka

N – ň

Co prawda litera ň istnieje w czeskim alfabecie, ale spotyka się ją rzadko. Typowe dla czeskiego jest to, że często N występuje tam, gdzie w słowackim ale też polskim czy ukraińskim użylibyśmy raczej miękkiego ń. Coś na zasadzie, jakby zamiast pralnia powiedzieć pralna. To właśnie brzmi tak czesko i nie pasuje do zasad języka polskiego czy słowackiego.

Den – dzień SK deň

Herna – kasyno SK herňa

Pokladna – kasa SK pokladňa

Sběrna – punkt skupu SK zberňa

CZESKIE Z

I mamy kolejną typową cechę czeskiego słownictwa – używanie Z tam, gdzie my oraz Słowacy i Białorusini użylibyśmy raczej DZ lub D.

Házená – piłka ręczna SK hádzaná

Mezera – dziura SK medzera

Mezi – między SK medzi

Mezník – kamień graniczny / punkt zwrotny SK medzník

V Praze – w Pradze SK V Prahe

Nachlazení – przeziębienie SK prechladnutie

Nouze – niedostatek, bieda, nędza / kłopot, trudności SK núdza

Nouzový – awaryjny

Obsazený – zajęty SK obsadený

Omezit – ograniczyć SK obmedziť

Posuzovat – oceniać, recenzować SK posudiť – ocenić

Ryzí – prawdziwy, rzeczywisty, czysty, szczery SK rydzí

Sourozenec – brat, siostra SK súrodenec

CZESKIE J

Słów z tej grupy nie ma zbyt wiele, ale również wiele mówią o języku czeskim.

Jistě – z pewnością SK iste, isto

Již – już SK už

Jméno – imię / nazwa / nazwisko SK meno

Jmenovat – nazywać SK menovať

Pojistit se – ubezpieczyć się, wykupić polisę SK poistiť sa

Pojistka – polisa ubezpieczeniowa / bezpiecznik SK poistka

ZAMIANA MIĘDZY S – Z

Ta zasada działa w obie strony. Raz jest tak, że w czeskim pisze się S tam, gdzie w słowackim (albo polskim) występuje Z, innym razem jest na odwrót.

Samet – aksamit SK zamat

Sametová revoluce – aksamitna rewolucja SK zamatová revolúcia, Nežná revolúcia

Sbalit – zapakować SK zbaliť

Sběr – zbiórka SK zber

Sbor – grono, zespół, drużyna SK zbor

Sdružení – stowarzyszenie SK združenie

Sehnat – zdobyć, załatwić SK zohnať

Sešit – zeszyt SK zošit

Seznam – wykaz, spis, katalog SK zoznam

Shodný – zgodny SK zhodný

Sleva – zniżka SK zláva

Směs – mieszkanka SK zmes

Smlouva – umowa SK zmluva

Svaz – związek SK zväz

Zkoumat – zbadać SK skúmať

Zkouška – egzamin SK skúška

Zkrachovat – zbankrutować SK skrachovať

Zkusit – spróbować SK skúsiť

Zkušenost – doświadczenie SK skúsenosť

Zpáteční – wsteczny, powrotny SK spiatočný

Zpět – z powrotem SK späť

Zpracovat – obrobić, przetworzyć SK spracovať

Zpráva – wiadomość SK správa

Zpostředkovatel – pośrednik SK sprostredkovateľ

Způsobit – spowodować SK spôsobiť

Ztratit se – zgubić się SK stratiť sa

POZOSTAŁE

Na koniec – krótka lista najważniejszych pozostałych przykładów słówek czeskich, niepodobnych do polskich, ale podobnych do słowackich i nieco się od nich różniących.

Bagr – koparka (sk bager)

Cihla – cegła SK tehla

Co – co SK čo

Dovolená – urlop SK dovolenka

Jaro – wiosna SK jar

Kamarádka – koleżanka SK kamarátka

Kapka – kropla SK kvapka

Krejčí – krawiec SK krajčír

Loni – w zeszłym roku SK vlani

Obléci – ubrać SK obliecť

Obor – specjalność, specjalizacja, zakres, dziedzina SK odbor (po słowacki obor = olbrzym)

Obr – olbrzym SK obor

Prodej – sprzedaż SK predaj

Proto – dlatego SK preto

Protože – dlatego, że, ponieważ SK pretože

Rakev – trumna SK rakva

Se – z, ze SK so, z

Np. Rohlík se sýrem – rogalik z serem SK Rožok so syrom

Spropitné – napiwek SK prepitné

Stát – państwo SK štát

Témeř – prawie, niemal SK takmer

Těstovina – makaron SK cestovina

Veletrh – targi międzynarodowe (skojarz z: wielki targ) SK veľtrh

Větev – gałąź, odgałęzienie, branża SK vetva

Zájem – zainteresowanie SK záujem

Zajímavý – interesujący SK zujímavý

Zítra – jutro SK zajtra

Zítřek – dzień jutrzejszy SK zajtrajšok

Zkažený – zepsuty SK pokazený

Rozdział 6. Fałszywi przyjaciele, czyli pułapki językowe

To właśnie słówka z poniższej listy w dużej mierze sprawiają, że język czeski wielu Polaków śmieszy. Bo brzmi podobnie, swojsko, a znaczenie bywa skrajnie odmienne. Na ten temat urodziło się już mnóstwo mitów, w większości nieprawdziwych. Poniżej – kompletna lista słów, które mogą wprowadzać w błąd, bo ich znaczenie jest odmienne od tego, co się może wydawać na podstawie ich zbieżności z podobnie brzmiącym polskim słowem.

Ale – ale / jednak, przecież:

To je ale blbost – to przecież głupota

Balvan – głaz

Bavit se – rozmawiać

Báseň – wiersz básník – poeta

Baterka - latarka

Beseda – rozmowa

Bezcelní – bezcłowy

Čerstvý – świeży

Data – dane (datum – data)

Dívka – dziewczyna

Dluhopis – obligacja

Doba – czas, okres

Doba platnosti – okres ważności

Pracovní doba – czas pracy

Dobít – doładować (baterię, akumulator, konto, rachunek telefoniczny)

Dobytek – bydło

Dodat – dostarczyć / dodać

Dodat na objednávku – dostarczyć na zamówienie

Dodavatel – dostawca

Dodávka – dostawa / samochód dostawczy

Domovník – dozorca, administrator domu

Domýšlivý – zarozumiały

Droga – narkotyk

Důchod - emerytura

Důchodový – emerytalny

Důvod - powód

Duše – dętka

Hodovat – ucztować

Chřest – szparagi

Chudnout – biedąć (chudoba – bieda)

Chudý – biedny

Chyba – błąd, pomyłka

Chytrý – mądry, bystry, rozsądny

Jahoda – truskawka

Jednak: jednak to, jednak tamto – z jednej strony to, z drugiej strony tamto

Jednaní – działanie, postępowanie / negocjacje, rozmowy

Jitro – rano

Kancelář – biuro

Cestovní kancelář – biuro podróży

Kára – wózek / potocznie: samochód, fura

Kázat – wygłaszać kazanie / potocznie: pouczać

Když – gdy, kiedy / jeśli / ponieważ

Klavír – fortepian

Kochat se – rozkoszować się

Kochat se pohledem – rozkoszować się widokiem

Kolej – koleina / tor kolejowy / akademik (kolej w polskim znaczeniu: draha)

Konat – działać

Konat se – odbywać się

Konkurz – bankructwo

Kořist – łup, zdobycz

Kouř – dym (a nie kurz)

Kreslit – rysować

Kreslený – rysunkowy

Kreslený film – film animowany

Křemík – krzem

Křeslo – fotel

Kukla – kaptur

Kúra – kuracja

Kůra – kora drzewa / skórka (pomarańczy, cytryny)

Květen – maj

Lákat – wabić, kusić

Lákadlo – wabik, przynęta, atrakcja (turystyczna)

Lávka – mostek, kładka

Lékárna – apteka

Lékarník – apteczka

Lékařství – medycyna

Líčidlo – kosmetyk do makijażu

Líčit – opowiadać / robić makijaż / zastawiać sidła na zwierzęta

Líčit se – malować się, robić makijaż

Lichý – nieparzysty / bezpodstawny

Linka – linia (np. autobusowa, ale też linia w zeszycie)

Lis – tłoczarka, wyciskarka (np. do cytryn)

Líska – leszczyna

Lovit – polować lov – polowanie

Loustr – żyrandol

Marný – niepotrzebny, zbędny, nieistotny

Mařit – niszczyć, psuć / marnować / prawn. Mataczyć

Milost – łaska, ułaskawienie

Nabít – naładować (baterię, akumulator, doładowanie telefonu)

Námět – projekt, propozycja, sugestia, aluzja / temat

Namyšlený - zadufany, zarozumiały

Nápad – pomysł

Nápaditý – pomysłowy

Nástroj – narzędzie, instrument

Nesprávný – niepoprawny, błędny, fałszywy

Nevěsta – narzeczona, panna młoda

Obalit – opakować

Občas – czasem, niekiedy

Obecný – ogólny, powszechny

Objednat – zamówić

Objednávka – zamówienie

Obyvatel – mieszkaniec

Obyvatelstvo – mieszkańcy

Obžalovat – oskarżyć

Odbyt – zbyt (sprzedaż – dystrybucja)

Odporný – obrzydliwy, wstrętny

Okres – powiat

Opakovat – powtarzać

Opatřit – załatwić, zapewnić

Opona – kurtyna: železná opona – żelazna kurtyna

Osa – oś

Ostatní – inny, pozostały

Osvědčit se – sprawdzić się

Ovšem - jednak

Ožrat se – schlać się

Páchnout – śmierdzieć

Palec – kciuk

Pevnost – wytrzymałość / twierdza

Pevný – wytrzymały / stały (ląd) / nieruchomy (punkt) / mocny, silny

Platnost – ważność, moc obowiązująca

Plátný – ważny, obowiązujący

Plaz – gad

Podobat se – być podobnym

Podvodník – oszust podvod – oszustwo

Pojednávat – omawiać

Poklad – skarb

Pokuta – mandat

Pokutovat – nakładać mandat

Police – półka (policie – policja)

Poprava – egzekucja

Popravit – wykonać egzekucję

Porada – narada, zebranie

Porouchat se – zepsuć się

Porucha – awaria, zaburzenie

Postavit – wybudować

Postel – łóżko

Postoupit – posunąć się do przodu

Povaha – charakter

Povedený – udany / cwany

Pověst – opinia mít dobrou pověst – mieć dobrą opinię

Požehnat – pobłogosławić

Protivný – nieznośny, nieprzyjemny

Představit si – wyobrazić sobie

Překonat – pokonać, przezwyciężyć

Přesto – mimo, pomimo

Byli pozváni, a přesto nepřijeli – byli zaproszeni, a mimo to nie przyjechali

Přítomný – teraźniejszy / obecny

Rána – uderzenie

Rázem – natychmiast, od razu, nagle, znienacka

Rosol – galaretka ovocný rosol – galaretka owocowa

Rouhat se – przeklinać

Rovně – prosto, do przodu

Rovnou – (iść, jechać) prosto

Rušit – likwidować / zakłócać spokój, odrywać od zajęć

Řečník – mówca

Sad – park

Sklep – piwnica

Skutečnost – rzeczywistość

Skutečný – rzeczywisty

Skutek – czyn

Sloveso – czasownik

Slušný – uprzejmy, grzeczny, przyzwoity

Smyk – poślizg

Spokojený - zadowolony

Správce – zarządca, administrator

Spravit – naprawić, załatwić

Spravný – prawidłowy, porządny

Spustit – uruchomić

Stan – namiot

Starost – troska, zmartwienie

Starosta – sołtys (tak właśnie: w Czechach i Słowacji starosta to kierownik wsi lub małego miasteczka, a nie jak u nas - powiatu)

Statek – majątek, posiadłość, gospodarstwo

Stav – stan

Stavět – budować

Stávka – strajk

Stolice – stolec, kupa / ławka, stołek (stolica = hlavní město)

Stoupat – wznosić się, zwiększać się

Strana – partia polityczna

Tečka – kropka, punkt

Topení – ogrzewanie

Topinka – grzanka, tost

Trup – tułów

Ubikace – noclegownia

Učeň – praktykant, stażysta (uczeń = školar)

Účtovat – wystawiać rachunek / rozliczać

Umělec – artysta

Umělý – sztuczny

Umění - sztuka

Upevnit – przymocować

Úroda – urodzaj

Úrok – odsetki, procent

Ústava – konstytucja

Válka – wojna II světová válka – II wojna światowa

Vážený – szanowny, szanowany

Vážně – poważnie

Včasný – w porę, terminowy

Vedle – obok

Vůbec – w ogóle

Vedro – upał

Vláda – rząd, Rada Ministrów

Vojna – pot. służba wojskowa

Jít na vojnu – iść do wojska (wojna = valka)

Volat – telefonować, dzwonić

Volit – wybierać

Volno – puste nie zajęte miejsce (np. w pociągu) / czas wolny

mít volno – mieć wolne, mieć urlop

Voňavka – perfumy

Voňavý – pachnący

Vonět – pachnąć

Vrah – morderca

Vsadit se – założyć się

Vybavení – wyposażenie

Vybavit – wyposażyć

Výbor – komitet

Vycenit – wyszczerzyć (zęby)

Vyčítat – zarzucać, wytykać výčitka – zarzut

Vydařit se – udać się, zakończyć się sukcesem

Výklad – interpretacja

Výlet – wycieczka

Vynikat – wyróżniać się

Vynikající – znakomity

Výpadek – przestój (w produkcji, dostawie)

Výrok – twierdzenie, wypowiedź

Vzrušený – zaniepokojony, zdenerwowany, ożywiony

Záchod – toaleta

Na záchode – w ubikacji

Zájezd – wycieczka

Základ – podstawa / fundamenty

Základní – podstawowy

Zákon – prawo / ustawa

Zákonník – kodeks

Zákonný – ustawowy, prawny

Zameškat – opuścić, spóźnić się

Zápach – smród

Zápas – walka

Zápasit – walczyć

Zarazit – wbić / zatrzymać / przerazić

Zaražený – zdumiony, zaskoczony

Zatočit – skręcić

Zatopit – włączyć ogrzewaanie

Zatýkat – aresztować

Zavolat – zatelefonować

Zdání – złudzenie

Zdát se – śnić się

Zlom – przełom / odłamanie, odłamek

Zmocnit – upoważnić, udzielić pełnomocnictwa

Zopakovat – powtórzyć

Žalovat – wnosić pozew, skargę, skarżyć się, wnosić apelację, domagać się zadośćuczynienia

Že – że / nieprawdaż

Venku je vedro, že? – Na zewnątrz jest upał nieprawdaż?

Živnost – jednoosobowa działalność gospodarcza

Živnostník – drobny przedsiębiorca

Rozdział 7. Słownictwo typowo czeskie

Słówka z poniższej dość sporej grupy to taka wisienka na torcie języka czeskiego. Poniższa lista przedstawia słowa, niepodobne do niczego, typowe właśnie dla języka naszych południowo-zachodnich sąsiadów, odmienne od języka polskiego i słowackiego, a także od innych języków słowiańskich. To właśnie od opanowania słówek z poniższej grupy w dużej mierze zależy Twój sukces w nauce języka. A więc do dzieła: to nie są po prostu przykłady uzmysławiające jakieś specyficzne cechy języka, tych słówek (przynajmniej większości z nich) trzeba się po prostu nauczyć na pamięć.

Acylpyrin – aspiryna

Ať – niech

Ať se vám daří – powodzenia

Až na – oprócz Až na jedneho – oprócz jednego, z wyjątkiem jednego

Až – gdy, kiedy Daj vědět, až to uděláš – daj znać, jak to zrobisz

Bačkora – kapeć / tchórz

Bacha – uwaga Dávej si bacha – uważaj

Bázeň – strach, obawa

Bázlivý – bojaźliwy

Bdělost – czujność, ostrożność

Beruška – biedronka

Berla – kula (do chodzenia), laska

Berní – podatkowy, skarbowy berní úřad – urząd skarbowy

Bezděčný – mimowolny, spontaniczny

Bezúhonný – nieskazitelny

Bicí – perkusja

Bidlo – drąg, tyczka

Blinkr – kierunkowskaz w samochodzie

Blít – wulg. Rzygać

Bořit – burzyć budynek / grzęznąć

Bořit se – rozpadać się (o budynku)

Bota – but / nonsens udělat botu – zrobić głupotę

Botička – blokada na koło

Bouda – buda / schronisko turystyczne

Boží: To je boží – to jest super

Brambor – ziemniak

Bramboračka – zupa ziemniaczana

Bramborák – placek ziemniaczany

Breptat – gadać, paplać

Brnkat – brzęczeć / pot. zatelefonować

Brouk – chrabąszcz, robak

Broukat si – mamrotać, mruczeć, nucić

Brusle – łyżwy

Bruslit – jeździć na łyżwach

Bryndat – rozlewać, rozchlapywać

Březen – marzec (porównaj z ukraińskim: berezeń)

Buničina – celuloza, błonnik

Bytná – właścicielka wynajmowanego mieszkania

Cákat – chlapać

Cár – strzęp

Cedule – wywieszka, plakat, kartka z wiadomością

Cejch – cecha, znak, piętno, znamię

Citoslovce – wykrzyknik

Cizopasník – wykrzyknik

Cloumat – szarpać, targać

Cop – warkocz

Copak – cóż: copak dělaš – co robisz

Courat – ciągnąć, wlec, włóczyć

Courat se – wlec się, włóczyć się

Cpát – pchać, wpychać

Cpát se – napychać się, opychać się

Cucat – ssać, lizać

Cukat – drgać, szarpać

Cukat se – chwiać się, miotać się, wzdrygać się

Cvrček – świerszcz

Čáp – bocian

Časný – wczesny

Četba – czytanie / lektura

Četný – liczny

Čí – czyj

Čidlo – narząd zmysłu / receptor / czujnik

Číst – czytać

Čnět – wystawać, sterczeć, wznosić się

Čočka – soczewica / soczewka

Čpavek – amoniak

Čtenář – czytelnik

Čtrnáct – czternaście

Čverec – kwadrat

Dalamánek – podłużna bułka

Decentní – łagodny, delikatny (o człowieku) / powściągliwy / stosowny (ubiór)

Dehet – smoła, dziegdzieć

Délka – długość

Dělník – robotnik

Dělnice – robotnica

Děloha – macica

Dění – wydarzenia, fakty sledovat dění – śledzić wydarzenia

Dokud – dopóki

Dotaz – pytanie

Doupě – nora / kryjówka

Doutnat – tlić się

Doutník – cygaro¨

Dovednost – zręczność, umiejętność, sprawność

Dráha – koleje České dráhy – Koleje Czeskie (nazwa przedsiębiorstwa)

Drhnout – szorować (podłogę) / ocierać, trzeć

Drobek – kawałek

Drtit – kruszyć, rozdrabniać, miażdżyć

Drtivý – miażdżący

Drůbež – drób

Drůbeží – drobiowy

Dřeň – rdzeń

Dřep – przysiad

Duben – kwiecień

Dudlík – smoczek

Důl – kopalnia solný důl – kopalnia soli

Důtka – nagana

Dvorana – hala

Dychtit – pragnąć, żądać dychtit po pomstě – pragnąć zemsty

Flek – potocznie: plama / pot. miejsce / w kartach: kontra

Frajeřit – szpanować

Fuk: je mi to fuk! – jest mi wszystko jedno

Funět – sapać

Habaděj – mnóstwo, bardzo dużo

Hadr – szmata

Hajzl – wulg.: sracz, o człowieku: łajdak, świnia

Halenka – bluzka

Havíř – górnik

Hbitý – zwinny, gibki

Hejno – stado, ławica, rój

Hejsek – fircyk, laluś

Hektický – gwałtowny, podniecony

Hezký – ładny

Hlemýžď – ślimak

Hlen – śluz

Hlídač – strażnik

Hlídat – pilnować

Hlídka – patrol

Hlodat – ogryzać

Hlodavec – gryzoń

Hloubat – rozmyślać, medytować

Hloubavý – dociekliwy, wnikliwy

Hodně – dużo, wiele / bardzo hodně velký – bardzo duży

Hoch – chłopak

Holka – dziewczyna

Holt – po prostu, krótko

Hon – polowanie

Honem – prędko, szybko / od razu

Honosit se – hlubić się

Honosný – okazały, wspaniały

Houska – bułka

Hráz – tama, wał, nasyp

Hrazení – ogrodzenie

Hroch – hipopotam

Hroutit se – rozpadać się

Hřbitov – cmentarz

Hřeb – gwóźdź

Hřebíček – goździk

Hřiště – boisko

Huba – pysk, morda drž hubu! – stul pysk!

Hubený – chudy, szczupły / mizerny, skąpy

Hubnout – chudnąć

Hůl – laska, kij hůlka – laseczka, kijek

Hulákat – krzyczeć, wrzeszczeć

Hulvát – cham, prostak

Hůř, hůře – gorzej

Hustilka – pompka

Hustit – pompować / przekonywać kogoś na siłę

Hyzdit – szpecić

Hýždě – pośladki

Choulit se – tulić się

Choulustivý – delikatny, wrażliwy

Chtít – chcieć / potrzeba, należy: to by chtělo klid – to wymaga spokoju

Chuťovka – koreczek, kanapeczka, przysmak

Chůva – opiekunka do dziecka

Chůze – chodzenie

Chvátat – spieszyć się

Jakkoliv – jakkolwiek, aczkolwiek

Jakmile – jak tylko

Játra – wątroba

Jednou – jeden raz / kiedyś, pewnego razu / w końcu

Jednou za den – raz dziennie

Jednou mi řekla – pewnego razu powiedziała mi

Jednou se výrovname – w końcu się rozliczymy

Jen – tylko / jak tylko

Jenže – tylko że

Jeptiška – zakonnica

Ješistnost – zarozumiałość, pycha

Ještitný – zarozumiały

Jet – jechać jet vlakem – jechać pociągiem jet na kole – jechać rowerem

Jícen – przełyk

Jinak – inaczej

Jinam – gdzie indziej

Jinudy – inną drogą

Jít – iść

Jo – tak

Kácet – powalać, ścinać (drzewa)

Kachna, kačena – kaczka

Kalchotky – majtki

Kalchoty – spodnie

Kamkoli, kamkoliv – dokądkolwiek

Kanec – dzik

Kapesné – kieszonkowe

Kapesní – kieszonkowy

Kapesník – chusteczka do nosa

Kapsa – kieszeń

Kapsář – kieszonkowiec

Kapuce – kaucja

Karafiát – goździk

Karbanátek – kotlet mielony

Karcinom – nowotwór złośliwy, rak

Kartáč – szczotka kartáček – szczoteczka

Kastrol – rondel

Kašna – fontanna

Kázeň – dyscyplina pracovní kazeň – dyscyplina pracy

Kbelík – wiaderko

Kdepak – gdzież, gdzie tam, wcale nie, skądże

Kdo – kto (czyt. gdo)

Kdy – kiedy

Kecat – chlapać / pot. gadać

Kecky – trampki

Kedluben – kalarepa

Kelímek – plastikowy kubek

Keř – krzak

Kéz – niech, oby

Klání – turniej

Klapat – stukać / zgadzać się, być w porządku

Tady něčo neklape – tutaj coś nie gra

Klec – klatka

Klenba – sklepienie

Klestit – obcinać (gałęzie) / kastrować

Klestit si cestu – torować sobie drogę

Klička – pętelka

Kličky – uskoki, wykręty

Kličkovat – ustępować, wymigiwać się

Klik – pompka (do roweru, piłki)

Klika – klamka / korba

Klikaty – kręty

Klížit – kleić

Klokan – kangur (po słowacku: kengura)

Klopit – spuszczać wzrok / przewracać do góry dnem

Klovat – dziobać

Kluk – chłopak

Kluzák – szybowiec

Kmitat (se) – drgać / migotać

Kmitočet – częstotliwość drgań

Kmotr – ojciec chrzestny / szef mafii / patron / pot. niezdara: ty jsi kmotr – jesteś niezdara

Knír – wąsy

Knoflík – guzik

Kobliha – pączek

Kocovina – kac (SK – opica)

Kočárek – wózek dla dzieci

Koleno – kolano / golonka wózek dla dzieci

Koleno – kolano / golonka vepřové koleno – golonka wieprzowa

Kolik – ile

Kolikátý – który

Kolo – koło / rower

Komplic – wspólnik przestępstwa, współsprawca

Konírna – stajnia

Kontumačně – zaocznie

Konvice – dzbanek, czajnik

Rychlovarná konvice – czajnik bezprzewodowy

Kopaná – piłka nożna

Kopřiva – pokrzywa

Koště – miotła

Koukat – patrzeć / gapić się

Koule – kula / ocena niedostateczna, pała / wulg. jaja

Kovář – kowal

Koza – koza / niegrzecznie: o głupiej kobiecie

Krabice – pudełko, skrzynka

Krabička – pudełeczko

Krajíc – kromka

Kroupy – kasza

Krupice – kasza manna

Krychle – sześcian

Krychlový – sześcienny

Křeček – chomik

Kudla – scyzoryk

Kuřák – palacz

Kuře – kurczak

Kutil – majsterkowicz

Květak – kalafior

Láher – butelka

Leda – jedynie, tylko

Ledaže – chyba że

Leden – styczeń

Lední – dotyczący lodu, lodowy

Lednička – lodówka

Ledvina – wątroba

Legrace – zabawa, heca

Dělat si legraci – robić sobie żarty

Legrační – zabawny, śmieszny

Lenoška – fotel

Lépe – lepiej

Letos – w tym roku

Letošní – tegoroczny

Letoun – samolot

Levný – tani

Líbat – całować

Líbanky – miesiąc miodowy

Líbit se – podobać się

Líbezný – uroczy

Libovat si – chwalić sobie

Libový – chudy (o mięsie)

Líc – wierzchnia strona (np. ubrania) przeciwieństwo: rub

Líc – policzek

Líčení – opis wydarzeń, opowiadanie / makijaż / rozprawa sądowa

Liknavost – opieszałość

Límec – kołnierz

Líný – leniwy

Lisovat – prasować, tłoczyć, walcować

Listina – lista / dokument, akt: zakládací listina – akt założycielski

Lógr – fusy kawy

Lok – łyk

Loudat se – włóczyć się

Loudit – wyłudzać

Loutka – lalka, kukiełka, marionetka

Lucerna – latarka

Lze – można nelze – nie można, nie wolno

Mačkat – przyciskać przycisk, klawisz / gnieść, miąć

Madlo – poręcz

Magor – wariat, pomyleniec

Majales – juwenalia

Málem – o mało, niemal, prawie

Malér – nieszczęście, nieprzyjemna sytuacja, komplikacja

Markantní – wyraźny, charakterystyczny, wyrazisty

Márnice – kostnica

Masopust – karnawał

Mást – mylić, plątać

Mateřština – język ojczysty

Matný – matowy / niewyraźny, mętny / zamglony / słaby, zmęczony

Mazaný – cwany, przebiegły

Mejdan – impreza, domówka

Meluzína – świszczący wiatr

Meruňka – morela

Mícka – rdzeń kręgowy

Miklina – sportowa bluza z długim rękawem

Miminko – niemowlę, dzidziuś

Mindrák – kompleks niższości

Mízení – opinia, zdanie veřejné mízení – opinia publiczna

Mínit – zamierzać / sądzić, mieć na myśli

Místopředseda - wiceprzewodniczący

Mlok – salamandra

Mlsat – smakować, degustować

Mluva – mowa, język

Mluvit – mówić

Mluvnice – gramatyka

Mnohdy – często

Mnohem – znacznie, o wiele

Mnohem víc – o wiele więcej

Mockrát – wielokrotnie mockrát děkuji – dziękuję bardzo

Mocnina – (matematyka) potęga

Movitý – ruchomy

Mrav – zwyczaj, obyczaj

Mravní – moralny

Mrhat – trwonić, marnotrawić

Mrholit – mżyć, siąpić

Mrcha – padlina / drań

Můra – ćma

Nabídka – oferta

Nabídnout – zaproponować

Nacpat – napchać, naładować

Nádor – nowotwór, guz nowotworowy

Nádraží – dworzec

Nadsázka – przesada

Náhubek – kaganiec

Nahustit – napompować koło / nagadać komuś

Najednou – zaraz / ni stąd ni zowąd, nagle

Najet – najechać, przejechać

Náměstek –zastępca

Náměstek ministra – wiceminister

Námitka – zarzut

Napálit – oszukać, okłamać

Napřímit – wyprostować, wyrównać

Napsat – napisać

Nátělník – podkoszulka

Nátěř – malowanie, lakierowanie / farba, lakier

Navrší – wzgórze

Nebo – albo, lub

Neboli – czyli

Nejdříve – najwcześniej, najpierw

Nejspíše – najprawdopodobniej

Nekalý – nieuczciwy

Neklid – niepokój

Nemovitost – nieruchomości

Neprodleně – niezwłocznie, bezzwłocznie

Nepřetržite – ciągle, nieprzerwanie

Nerez – stal nierdzewna

Nerost – minerał

Neřest – rozpusta

Neschůdný – nieprzystosowany do przejścia, uciążliwy (droga_

Nesnadný – niełatwy, trudny

Nesnáz – trudność, kłopot

Nesoulad – dysharmonia, niezgodność

Nestejný – nie jednakowy, nie taki sam

Nestvůra – potwór

Netečný – obojętny, niezainteresowany

Nevalný – mały, niewielki / mierny, słaby, marny

Nevlídný – nieżyczliwy, nieuprzejmy

Nevolnost – mdłości

Nezdar – niepowodzenie

Nezištný – bezinteresowny

Nicméne – nie mniej jednak

Nikdo – nikt

Nitro – wnętrze

Nizozemský – holenderski

Nok – kluska

Nudle – makaron

Nutkáni – ochota, potrzeba

Nůžky – nożyczki

Obdělávat – uprawiać pole

Obdélník – prostokąt

Obdélny – podłużny

Obdoba – podobieństwo

Obliba – sympatia, popularność / upodobanie / przyjemność

Obnos – suma, kwota

Ocas – ogon

Oč – o co

Odbíjená – siatkówka

Odepřít – odmówić

Odházet – odrzucać

Odjinud – skądinąd

Odkud – skąd

Odmocnina – (matematyka) pierwiastek

Odněkud – skądś

Odstavec – akapit

Odsud, odtud – stąd

Ohebný – giętki, elastyczny

Oklika – zakręt / droga okrężna

Omluva – usprawiedliwienie

Onen – ten, ów

Osten – kolec

Ostnatý – kolczasty

Ostuda – wstyd, hańba

Ostýchavý – niezrozumiały

Ošidit – oszukać

Otok – obrzęk, opuchlizna

Pádak – spadochron / pot. wypowiedzenie: dostat padáka – dostać wypowiedzenie

Padělat – podrabiać

Padělak – podróbka

Pádný – przekonywujący, dobitny

Padouch – łajdak, drań

Pach – smród

Páka – dźwignia

Pampeliška – dmuchawiec

Panák – kopka siana / kieliszek wódki

Pojď na panácha – chodź na jednego

Paprsek – płomień / szprycha

Pařez – pień

Pastelka – kredka

Páteř – kręgosłup

Penze – emerytura, renta

Perný – żmudny, mozolny

Pěšina – ścieżka

Pídit se – poszukiwać / usilnie zabiegać o coś

Pikle – intrygi

Piliny – trociny

Pitva – sekcja zwłok

Plácat – klepać / klaskać

Placatý – płaski, spłaszczony

Plavovláska – blondynka

Plavovlasý – blondyn

Plevel – chwast

Plout – płynąć

Plž – ślimak

Pobídka – bodziec, impuls

Pobídnout, pobízet – zachęcić, pobudzać

Podzim – jesień

Pohovka - wersalka

Poklice – pokrywa

Pokud – dopóki / dokąd / jeśli, o ile

Polibek – pocałunek

Políbit – pocałować

Polštář – poduszka

Popelnice – pojemnik na śmieci

Popsat – opisać

Poptávka – popyt, zapotrzebowanie

Pořád – stale, ciągle

Pořád – (rzeczownik) – program (w radio, TV)

Pořídit – załatwić, uzyskać / sporządzić / sprawić sobie

Posloupnost – kolejność

Potíž – trudność, kłopot

Potřísnit – poplamić

Potud – dotąd, dopóty

Poukaz – odwołanie się, powołanie się / skierowanie, bon, talon

Poutat – pętać (więzami) / przyciągać uwagę

Poutavý – przyciągający uwagę, atrakcyjny

Poutko – wieszak (przy płaszczu)

Prdel – dupa

Prkno – deska

Pro – dla / z powodu / o

Proč – dlaczego

Pročíst – przeczytać

Prodlení – zwłoka, spóźnienie: úroky z prodleni – odsetki za zwłokę

Projet – przejechać

Projit – przejść

Prominout – wybaczyć

Promiňte – przepraszam

Propiska – pot. długopis

Prosinec – grudzień

Provaz – sznurek

Pryž – guma

Pře – spór, kłótnia

Přebor – mistrzostwa

Přečíst – przeczytać

Předělat – przerobić

Předjet – wyprzedzić (jadąc)

Přejet – przejechać

Překlep – błąd literowy, „czeski błąd"

Překoyný – pospieszny, prędki

Přeplout – przepłynąć

Přepsat – przepisać

Přes – przez / ponad / mimo to

Je mí přes dvacet – mam ponad 20 lat

Přes nebezpečí – mimo niebezpieczeństwa

Převzít – przejać, odebrać

Přezout – zmienić obuwie

Přijet – przyjechać

Přísada – dodatek

Příště – następnym razem, w przyszłości

Přištím – następny

Přít se – spierać się

Psaní – pisanie / pismo, listopad

Psát – pisać

Ptát se – pytać się

Půjčit – pożyczać

Půjčovna – wypożyczalnia

Puk – krążek do hokeja

Pyj – penis

Pytel – worek

Racek – mewa

Rajče – pomidor

Rákos – trzcina

Rampouch – sopel

Rámus – hałas, wrzask

Rámusit – hałasować

Ret – warga

Rez – rdza

Rezavý – zardzewiały / rudy

Režie – wydatki, koszty konieczne / reżyseria

Ve vlastní režii – na koszt własny

Rifle – dżinsy

Rohožka – wycieraczka (przed drzwiami)

Rolák – pot. sweter z golfem

Rošťak – łobuz, chuligan

Roštěnka – bitka wołowa / pot: ładna dziewczyna

Rozdělat – rozpocząć pracę / rozebrać na części / rozrobić (ciasto) / rozpalić (ogień)

Rozdělit – rozdzielić

Rozdrtit – zmiażdżyć, rozkruszyć, rozbić

Rozepře – kłótnia, sprzeczka

Rozhraní – interfejs

Rozmačkat – rozgnieść

Rozmar – nastrój, humor / kaprys

Rozmarný – wesoły / kapryśny

Rozmazlený – rozpieszczony

Roztok – roztwór

Rtěnka – szminka, pomadka

Rybíz – porzeczka

Rýma – katar

Ryzec – rydz

Řad – regulamin

Řada – rząd, szereg / kolejność

Řadit – zaliczać

Řádný – zwyczajny, regularny: řádný člen – członek zwyczajny

- należyty, porządny, właściwy: řádným způsobem – w należyty sposób

řecký – grecki

řidič – kierowca

řídit – kierować, prowadzić

řijen – październik

řízek – kotlet

sáček – woreczek, torebka: igelitový sáček – reklamówka, siatka na zakupy

sada – komplet, zestaw

sát – ssać

savec – ssak

sázka – stawka

sdělit – oznajmić, zawiadomić

sdílet – podzielać (poglądy)

sepsat – spisać, napisać

servírka – kelnerka

shluk – tłum, skupisko

shon – pośpiech

schůze – zebranie, posiedzenie

schůzka – spotkanie / randka

silnice – droga, szosa

síň – sala

sirka – zapałka

sklidit – sprzątnąć (ze stołu) / zebrać (plony)

sklizeň – zbiór / plony

skořice – musztarda

snad – może, prawdopodobnie, chyba

snadno – łatwo

snacha – synowa

sňatek – ślub

sousto – kęs

spíše – raczej

spousta – mnóstwo, wiele

stejně - podobnie, tak samo

stejný – taki sam

stesk – narzekania, skargi / tęsknota

stěžejní – główny

stranou – na bok, z boku

strojený – sztuczny, nienaturalny

struska – żużel

střídat – zmieniać, wymieniać, zastępować

střídavý – zmienny

studánka – źródło

stupnice – skała

stvrzenka – pokwitowanie

sudý – parzysty

svačina – prowiant, drugie śniadanie, kanapka

svíčková – polędwica wołowa

svisly – pionowy

sychravý – chłodny, mżysty

šibal – dowcipniś

šidit – oszukiwać

šíře – szerokość / szerzej

šnek – ślimak

špatně – źle špatný – zły

šestka – śliwka

tác – taca / pot. 1000 koron

tady – tutaj

také – także

takhle – tak, w ten sposób

taky – też

teď – teraz

tedy – zatem, więc

tepláky – dres

tchan – teść

tchyně – teściowa

tílko – podkoszulek bez rękawów

tisk – druk tiskárna – drukarnia

tlupa – stado / banda

tolik – tyle

trapas – obciach

truhla – skrzynia

truhlař – stolarz

trumf – atut

tužka – ołówek, długopis

týž – ten sam

u – koło, przy, w pobliżu: bydlet u Olomouce – mieszkać koło Ołomuńca

ubrousek – serwetka

ucpat se – zapchać się, zatkać się

úklid – sprzątanie

uklízet – sprzątać

uklízečka – sprzątaczka

úkol – zadanie

únor – luty

usnadnit – ułatwić

úterý – wtorek

utkat se – stoczyć walkę (z wrogiem lub sportową)

utkání – spotkanie (sportowe), mecz

vaz – kark

včetně – wraz, włącznie z

venkov – wieś, prowincja

vesměš – bez wyjątku, przeważnie

veškerý – wszelki

vevnitř – wewnątrz

víc, více – więcej

vícekrát – wielokrotnie

viď – nieprawdaż: to je pravda, viď? – To prawda, czyż nie?

Vjet – wjechać

Vleže – na leżąco

Vlídný – życzliwy / przyjazny / przychylny

Vliv – wpływ

Vně – na zewnątrz

Vnějšek – strona zewnętrzna / wygląd zewnętrzny

Vor – tratwa

Vrstevník – rówieśnik

Vše – wszystko

Vteřina – sekunda

Vydělat – zarobić pieniądze

Výdělek – zarobek

Vyhazov – wyrzucenie (kogoś skądś): dostat vyhazov z prace – wylecieć z pracy

Vyjet – wyjechać

Vyjít – wyjść

Vyluxovat – odkurzyć

Vyndat – wyglądać

Vypadat – wyglądać

Vyprávět – opowiadać

Vyprávění – opowiadanie

Výše – wysokość

Výtečný – wyśmienity, wspaniały

Výtěžek – dochód, zysk

Vytisknout – wydrukować

Vyvádět – wyprawiać, rozrabiać

Vzhled – wygląd: vzhled stránky – ustawienia strony

Vzkaz – wiadomość

Vzkázat – przesłać wiadomość

Vždycky – zawsze

Vždyť – przecież

Zabývat se – zajmować się

Zácpa – korek uliczny

Zač – za co

Zada – plecy

Zadaný – zajęty, zarezerwowany

Zármutek – zmartwienie, smutek

Září – wrzesień

Zažídit – załatwić / urządzić

Zavazadlo – bagaż

Zboží – towar

Zda – czy

Zdar – powodzenie, sukces: stąd słowo nazdar, czyli cześć, siema – a dosłownie na powodzenie, niech ci się darzy

Zde – tutaj (porównaj z rosyjskim: zdies)

Zdejší – tutejszy

Zdivo – mur

Zděný – murowany

Zeď – mur, ściana: Berlinská zeď – Mur Berliński

Zednař – wolnomularz, mason

Zedník – murarz

Zejména – zwłaszcza, w szczególności

Zelí – kapusta

Země – państwo: kandidátské země EU – państwo kandydujące do UE

Zemědělec – rolnik

Zeptat se – zapytać się

Zhubnout – schudnąć

Zletilý – pełnoletni

Zmáčknout – nacisnąć

Zmatek – zamieszanie, nieporządek

Zmatený – chaotyczny

Zrovna – właściwie

Želva – żółw

Židle – krzesło

Živočich – zwierzę

Živočišný – zwierzęcy

Žízeň – pragnienie

Žíznit – być spragnionym

Žížála - dżdżownica

Rozdział 8. Obcojęzyczne zapożyczenia

Nie sposób w pełni poznać dany język, nie uświadamiając sobie, na ile język ten przejął zapożyczenia od sąsiadów, z łaciny, angielskiego, rosyjskiego itp. I nie chodzi tu nawet o samo znaczenie tych obcojęzycznych słów (bo w wielu przypadkach jest to i tak zrozumiałe), lecz np. o sposób, w jaki to słowo adaptuje się do nowego języka – w danym przypadku czeskiego. Słowa obcojęzyczne podzieliliśmy umownie na dwie grupy. Pierwsza – to zapożyczenia z języków „zachodnich", a więc z łaciny, angielskiego, niemieckiego, francuskiego. Druga grupa – to zapożyczenia „wschodnie", a więc słownictwo zbieżne z językiem rosyjskim, ukraińskim, białoruskim. Dla ścisłości dodajmy, że w tej drugiej grupie trudno jest mówić, kto od kogo zapożyczał – czy Rosjanie od Czechów, czy Czesi od Rosjan. W dużej mierze są to po prostu słowa ogólnosłowiańskie. Nie będziemy w to wnikać, to zadanie dla językoznawców – po prostu podamy przykłady słówek, które są odmienne od polskich, ale wspólne z innymi językami słowiańskimi, niekoniecznie ze słowackim.

ZAPOŻYCZENIA ZACHODNIE

Słowa mające swoje pochodzenie w językach zachodnich: łacinie, angielskim, niemieckim, francuskim.

W tej grupie od razu wyróżnijmy nazwy dyscyplin sportowych, pochodzące z angielskiego: Basketbal, Fotbal, Volejbal itp. Zwróć uwagę na specyfikę zapisu – mianowicie –bal, a nie –ball czy –bol. Po polsku zapisalibyśmy raczej: football a przeczytali futbol, Czesi i Słowacy zapisują to jako fotbal.

Adjektivum – przymiotnik

Agenda – program, tematyka, agenda

Aliancie – sojusz

Anorganický – nieorganiczny

Bakalář – licencjat

Dimenze – wymiar, rozmiar

Džus – sok

Exaktní – dokładny, ścisły: exaktní vědy – nauki ścisłe

Exhibice – pokaz

Exkurze – wycieczka

Fakulta – wydział

Férový – przyzwoity, uczciwy (od słowa fair)

Frekventovaný – uczęszczany, częsty

Infarkt – zawał

Infinitiv – bezokolicznik

Injekce – zastrzyk

Instantní – rozpuszczalny

Interier – wnętrze

Kamion – samochód ciężarowy (od francuskiego camion)

Kapitola – rozdział

Kniha – książka (ukr, by)

Knihkupectví – księgarnia

Knihovna – biblioteka

Komodita – towar, produkt danego rodzaju

Komponenta – składnik

Konstantní – stały

Kšeft – biznes, interes / lewy biznes (od niemieckiego Geschäft)

Kupé – przedział w pociągu (z francuskiego)

Labilita – chwiejność

Likvidita – płynność (w finansach i ekonomii)

Majoritný – większościowy

Manuál – podręcznik

Menza – stołówka studencka (z niemieckiego)

Mobil – komórka (telefon)

Nula – zero

Ordinace – badanie lekarskie

Ordinovat – przyjmować pacjentów / przepisywać lek

Paušal – ryczałt

Puberta – dojrzewanie płciowe: puberťak - nastolatek

Rapidní – gwałtowny

Sediment – osad

Sekt – wino musujące, szampan (z niemieckiego)

Sekundární – wtórny

Solventní – wypłacalny

Substantivum – rzeczownik

Vánoce – Boże Narodzenie (z niemieckiego: Weihnachten)

Variabilita – zmienność

Vertikální – pionowy

Vesta – kamizelka (z niemieckiego)

Volant – kierownica (z francuskiego)

Webový – internetowy: webová stránka – strona internetowa, na webe – w Internecie

Workoholik – pracoholik

Zóna – strefa

Žanr – gatunek literacki

WSCHODNIE POCHODZENIE

Čaj – herbata (to słowo występuje w niemal wszystkich językach słowiańskim: w ukraińskim, rosyjskim, serbskim, słowackim itp. Herbata mówi się natomiast w języku polskim, białoruskim – harbata, i co ciekawe w litewskim – arbata).

Kromě – oprócz (rus)

Klikva – żurawina (ukr: klukva)

Krysa – szczur (rus)

Držet – trzymać (skojarz z: dzierżyć)

Držadlo - uchwyt

Míč – piłka (po ukraińsku: mjač)

Mír – pokój, spokój (z rosyjskiego)

Mnoho – dużo (rus)

Mohutný – potężny (ukr)

Následek – konsekwencja (ukr. Naslidok)

Nastydlý – przeziębiony (ukr. Prostudenyj)

Nehet – paznokieć (ukr, rus)

Nelze – nie wolno (po rosyjsku: nielzia, białorusku: nielha)

Palačinka – naleśnik (z węgierskiego, słowackiego)

Plavky – kąpielówki (ukr, rus, by)

Poslední – ostatni (rus)

Přímo – prosto, bezpośrednio (po słowacku, ukraińsku, rosyjsku: priamo)

Řešení – rozwiązanie, decyzja (ukr. Rišennia, by rašennie)

Řezat – ciąć (rus, ukr, by): stąd: rzeźnik, rzeź

Sever – północ (rus)

Snímek – zdjęcie (ukr: znimka, by: zdymak)

Současný – współczesny (ukr. Sučasnyj)

Spasit – ocalić, uratować / zbawić (ogólnosłowiańskie pochodzenie, ze starocerkiewnosłowiańskiego, rosyjskiego)

Stehno – udo (ukr)

Strast – ból, troska, zmartwienie (rus)

Strava – wyżywienie (porównaj ze staropolskim: strawa – jedzenie)

Tábor – obóz (ukr)

Táborák – ognisko

Tábořit – obozować, biwakować

Toužit – tęsknić, pragnąć (ukr: tużyty)

Totožnost – tożsamość (ukr)

Toužit – tęsknić, pragnąć

Treska – dorsz (ukr, rus, by)

Tyleň – foka (ukr, rus, by: tiuleń)

Úroveň – poziom (ukr: riveň, rus, by: uzroveň)

Úspech – sukces (ukr: uspich, by: paspiech)

Velmi – bardzo (ukr: velmy, by: vielmi, sk: veľmi)

Ven – na zewnątrz (rus, sk: von; stąd rosyjskie paszoł won – idź precz)

Vkus – smak / gust (rus)

Vnímat – postrzegać (rus)

Vydržet – wytrzymać (rus)

Vzduch – powietrze (rus – vozduch)

Rozdział 9. Słownictwo spokrewnione z polskim

Język czeski uchodzi powszechnie za mniej zrozumiały przez Polaków, niż język słowacki, ukraiński i białoruski. I nie bez powodu, bo to jest po prostu prawda. O ile nie znający języka rozmówcy Polak spotka się ze Słowakiem, dogada się bez problemu, każdy w swoim języku. Owszem, nie wszystko zrozumie, często wynikną jakieś ciekawe sytuacje związane z błędną interpretacją – ale i tak można nie tylko się dogadać (kupić bułki w sklepie czy bilet na pociąg), ale też prowadzić długie konwersacje przy ognisku – Polak ze Słowakiem, Ukraińcem czy Białorusinem, każdy w swoim języku.

Z językiem czeskim jest już inaczej, zwłaszcza w Pradze. O ile Polak w miarę dobrze dogada się z mieszkańcem czeskiego Śląska lub Moraw, to już w czeskiej stolicy będzie bez znajomości czeskiego trudniej. Owszem, w prostych sytuacjach, nie wymagających skomplikowanej konwersacji, nie ma większego problemu. Zamówić piwo, kupić bilet, na zasadzie: dzień dobry, poproszę to i to, dziękuję, do widzenia – tu nie ma aż takiego problemu. Ale już dłuższa rozmowa każdy w swoim języku nie jest taka prosta, jak Polaka ze Słowakiem czy białoruskojęzycznym Białorusinem.

Za przykład niech nam posłuży przedstawiona wcześniej lista słów typowo czeskich, niepodobnych do tych słowackich i polskich. Większość ich słowackich odpowiedników – to słowa podobne do polskich. A więc np. mamy czeskie słowo kluk, niepodobne do niczego, nic nam nie mówiące. Kluk znaczy chłopak, po słowacku – chlapec. Albo czeskie słowo klokan (też na k). Nic nam nie mówi, prawda? Otóż klokan znaczy kangur. Po słowacku – kengura. I takich przykładów można by mnożyć.

Z gramatyką i słowotwórstwem jest podobnie. Słowackie konstrukcje gramatyczne są o wiele bardziej podobne do polskich, niż czeskie. Z polskiego punktu widzenia czeski jest taki bardziej „udziwniony", niż słowacki. Jak już poznamy (również dzięki lekturze tego ebooka) pewne prawidłowości, to czeski będzie dla nas zrozumiały, ale na pierwszy rzut oka dla osób nie osłuchanych z językiem tak nie jest.

I tu jednak niespodzianka. Otóż od każdej reguły są wyjątki, również od tej, że słowacki jest bardziej podobny do polskiego, niż czeski. Są bowiem słowa, które w języku czeskim brzmią podobnie lub w miarę podobnie do polskich, a inaczej niż w języku słowackim. Nie ma ich aż tak wiele, ale dla porządku trzeba o nich wspomnieć. Poniżej – lista przykładów.

Barevný – kolorowy (sk farebný)

Barva – kolor (sk farba)

Jak – jak (sk ako)

Louka – łąka

Moč – mocz (sk seča)

Opozdit se – spóźnić się (sk zmeškať)

Patro – piętro (sk poschodie)

Pokoj – pokój (sk: izba)

Pozdě – późno (sk: neskoro)

Proud – prąd (elektryczny) (sk: elektrický prúd)

Pryč – precz / być gdzie indziej, w oddaleniu

Setkání spotkanie (sk: stretnutie)

Snídaně – śniadanie (sk raňajky)

Soud – sąd (sk súd)

Stezka – ścieżka, droga, szlak (sk: cesta)

Ves, vesnice – wieś, wioska (sk dedina)

Vepř – wieprz (sk: bravčovina)

Vous – wąs (sk: wąsy = fuzy)

Vůl – wół / ciul, palant (sk: bravec, bravčovina)

Vzteklý – wściekły (sk: zbesený)

Rozdział 10. Wymyśl sobie czeskie słowo

Na koniec przedstawiamy prawdziwą wisienkę na torcie. Otóż podobnie jak w pozostałych ebookach wydanych pod patronatem portalu o Europie Środkowej www.porteuropa.eu, przedstawiamy wskazówki, jak można w łatwy sposób odszyfrować znaczenie czeskiego słowa, które na pozór może wydawać się niepodobne do jego polskiego odpowiednika. Wystarczy zapoznać się z poniższymi prawidłowościami. I co najważniejsze – na „klasycznych" kursach językowy tego nie uczą!

Nazwy języków

Można powiedzieć anglický jazyk, ale lepiej jest powiedzieć w skrócie angličtina. Podobnie: čeština, slovenčina, ukrajinština, polština. Zwróć uwagę, że analogicznie w języku polskim również jest słowo: polszczyzna, ale jest raczej słowem przestarzałym, nie używanym w mowie potocznej (nie powiemy, że Anglik z korporacji uczy się polszczyzny, tylko że uczy się języka polskiego, albo po prostu polskiego). W dodatku w naszym języku jest tylko słowo oznaczające polszczyznę, ale nie ma słowaczyzny, niemczyzny, ukraińczyzny, angliczyzny.

G czyli H

W języku czeskim, podobnie jak w słowackim, ukraińskim i białoruskim, właściwie nie występuje litera G. Można ją znaleźć

niemal wyłącznie w słowach obcojęzycznych. Natomiast tam, gdzie po polsku jest G, tam w języku czeskim, słowackim, ukraińskim i białoruskim jest H, wymawiana inaczej niż CH (stąd sens ich rozróżniania – u nas obie głoski brzmią identyczne).

A więc: góra to hora, grodzić to hradit, jego to jeho itp.

Oczywiście tam, gdzie w języku polskim jest h, tam w czeskim też ono jest. Np. hańba – hanba, hasło – heslo.

Z reguły ta równoważność czeskiego H z polskim G jest oczywista i nie ma co się tu rozpisywać, ale czasem może ona zaciemniać zrozumienie czeskiego słowa, wydedukowanie go na podstawie analogii z językiem polskim. Ta uwaga dotyczy przede wszystkim tych czeskich słów, które są podobne nie tyle do współczesnych słów z naszego języka, ale do słów przestarzałych, staropolskich. Takich, których znaczenie doskonale znamy, ale nie przyjdą nam one od razu do głowy. Ale nie tylko ich.

Przykłady:

Shořet – spalić się (zgorzeć)

Shora – z góry

Hovor – rozmowa: od słowa hovorit – rozmawiać A tu z kolei skojarz ze staropolskim: gaworzyć

Shrnout – zgarnąć

Shrnutí - zgarnięcie

Zauważmy, że w powyższych przykładach znaczenie słowa odgadujemy nie od razu, ale dopiero po skojarzeniu i zastosowaniu równocześnie kilku zasad „słowotwórstwa”, o których poniżej. A więc nie tylko zamieniamy h na g, nie tylko uświadamy sobie znaczenie słów staropolskich – analogów słów czeskich (gaworzyć, gorzeć), ale też pamiętamy o tym, że czeskie s czasami oznacza polskie z i na odwrót (przykłady na to w części dotyczącej podobieństw i różnic z językiem słowackim), albo też pamiętając o czeskich „sylabach nie do wymówienia” z r.

Rozbierzmy więc na czynniki pierwsze słowo: shrnout

S zamienia się z polskim Z, więc mamy zhrnout. H zamieniamy na G i otrzymujemy już zgrnout. OU = ą, więc otrzymujemy już zgrnąt. T na końcu odpowiada naszemu Ć. A więc zgrnąć. Pamiętamy przy tym, że powinniśmy tam jeszcze wstawić samogłoskę (w języku czeskim nie jest ona w tej sytuacji potrzebna do utworzenia sylaby) – i otrzymujemy słowo zgarnąć. Proste?

Ć – T, dź – D

W tym przypadku sprawa jest oczywista i intuicyjnie zrozumiała. W języku czeskim nie istnieją miękkie głoski ć, dź, ź, a więc ich odpowiednikami przeważnie są T i D. W mniejszym stopniu też miękkie d’, które jednak w języku czeskim spotyka się rzadko, o wiele rzadziej niż w słowackim. Ponadto warto zauważyć, że w języku słowackim, podobnie jak w ukraińskim, odpowiednikiem polskiego ć jest miękkie ť. W czeskim jest to po prostu t – litera ť występuje w czeskim rzadko, np. w słowie rtuť.

Polskie DŹ na końcu słowa często jest zastępowane czeskim twardym D. Przykłady:

Żołądź – žalud

Niedźwiedź – medvěd

Ale czasem jest to miękkie d’, np.:

Miedź - meď

Ą, Ę - U

Ta zasada jest z kolei uniwersalna dla wielu języków słowiańskich: np. słowackiego, ukraińskiego, białoruskiego. Tam gdzie w języku polskim występuje ą lub ę, tam w innych językach słowiańskich często jest U. Zobaczmy o co chodzi na poniższych przykładach.

Doręczyć – doručit

Dąb – dub

Gęś – husa

Gęstość – hustota

Głęboko – hluboko

Gołąb – holub

Okręg – okruh

Pręt – prut

Pstrąg – pstruh

Rtęć – rtuť

Rąbać – rubat

Ręka – ruka

Trąbka – trubka

Wstęga – stuha

Tępy – tupý

Wstęp – vstup

Wszędzie – všude

Wypędzić – vypudit

Zaręczyć, zagwarantować – zaručit

Zniechęcić – znechutit

Ząb – zub

Żołądź – žalud

Żołądek – žaludek

Ia, io – e, a

To kolejna prawidłowość znana m. in. z języka ukraińskiego. Języka czeskiego dotyczy ona w minimalnym stopniu, dlatego podamy tylko kilka przykładów:

Siano – seno

Siostra – sestra

Ciąg – tah

Zasiadać – zasedat

Ą – OU

Cechą specyficzną odróżniającą język czeski od słowackiego, ukraińskiego i białoruskiego jest to, że często zamiana polskiej litery Ą zachodzi nie według przedstawionego powyżej schematu ą – u, ale na podobnie brzmiący dyftong OU. Konstrukcji OU nie ma w żadnym innym języku słowiańskim, jest ona typowa dla czeskiego i jest jedną z ważniejszych cech odróżniających czeski od słowackiego.

Przykłady:

Blednąć – blednout SK blednúť

Błądzić – bloudit SK blúdiť

Doścignąć - dostihnout

Ale też: długo – dlouho SK dlho

Więcej przykładów na OU w rozdziale poświęconym podobieństwom i różnicom między czeskim i słowackim.

O - A

Zamiana polskiego O na A to kolejny przykład typowy również dla wielu innych języków słowiańskich, w tym słowackiego i rosyjskiego. W ukraińskim i białoruskim jest nieco inaczej – tam występuje konstrukcja –oro- albo –oro-, np. bołoto/bałota (błoto), mołoko/małako (mleko), korova/karova (krowa). Poniżej – przykłady.

Błoto – bláto (ukr: bołoto, by: bałota)

Broda – brada (ukr: boroda, by: barada)

Dłoń – dlaň (ukr: dołoń, by dałoń)

Dłuto – dláto

Drut – drát

Gawron – havran

Głód – hlad (ukr: hołod, by: hałod)

Głos – hlas (ukr: hołos, by: hałas)

Głowa – hlava (ukr: hołova, by: hałava)

Gród, zamek – hrad

Groszek – hrášek

Chłód – chlad (ukr: cholod, by: cholad)

Chłop – chlap

Chłopiec – chlapec (ukr: chłopec, by: chłopiec)

Kłos – klas (ukr: kołos, by: kołas)

Krowa – kráva (ukr: korova, by: karava)

Młody – mladý (ukr: mołodyj, by: małady)

Młodzież – mládež

Młócić – mlátit

Mróz – mráz (ukr: moroz, by: maroz)

Ochrona – ochrana (ukr: ochorona, by: achova)

Proch, kurz – prach

Słonina – slanina (ukr: sało, by: sała)

Smród - smrad

Włókno – vlakno

Wrona – vrana

Sroka – straka

Wrócić – vrátit se

Złoto – zlato (ukr: zołoto, by: załota)

BRAKUJĄCE SYLABY

Kolejną typową cechą języka czeskiego, odróżniającą go od polskiego czy słowackiego, jest wrażenie, że gdzieś nam brakuje

jednej czy więcej sylaby. Porównując czeskie słowo z jego polskim czy słowackim odpowiednikiem, zauważamy, że Czesi je jakby „skrócili”. Słowa z tych przykładów po uświadomieniu sobie tej zależności będą dla nas zrozumiałe – choć przy pierwszym kontakcie z nimi może to razić, słysząc takie słowo mamy podświadome wrażenie, że coś nam brakuje.

Přítel – przyjaciel SK priateľ

Jet – jechać, objet – objechać

Rozpisać – rozepsat

RZ – R

W większości przypadków odpowiednikiem polskiego RZ jest czeskie ř – litera, która nie występuje w żadnym innym języku. To kolejna najważniejsza cecha, która odróżnia język czeski od słowackiego. W słowackim, podobnie jak w ukraińskim czy białoruskim w miejscu polskiego RZ jest R, np.

Rzeka – SK rieka, ukr rička, CZ řeka

Więcej przykładów w rozdziale dotyczącym podobieństw i różnic między czeskim a słowackim.

Tymczasem można też spotkać słowa, gdzie odpowiednikiem polskiego RZ w języku czeskim nie jest ř, ale właśnie r – podobnie jak w innych językach słowiańskich. Przykładów: orzeł – orel

SYLABY Z SAMYCH SPÓŁGŁOSEK

Cecha, po której chyba w największym stopniu można poznać, że mamy do czynienia z językiem czeskim lub słowackim, to trudne do wymówienia sylaby, składające się z samych spółgłosek. Otóż w czeskim i słowackim litery R oraz L również są sylabotwórcze, a więc zachowują się jak samogłoski. Przykłady:

Potvrzení – potwierdzenie

Prst – palec

Prs – pierś

Skrz – przez / na wskroś, na wylot

Vrch – wierch

PRZE

Sufiks prze- jest typowy dla języka polskiego. Z tego powodu właśnie Rosjanie pogardliwie nazywają Polaków „Pszekami", gdyż w ich ocenie słuchając język polski słyszą oni ciągle prze, prze, prze. Sposób, w jaki prze- zamienia się na inny odpowiednik w innych językach słowiańskich, jest bardzo ważną cechą identyfikującą dany język. Podajmy więc kilka przykładów dotyczących języka czeskiego:

Przebieg – průběh

Przesiąść się – přestoupit

Przejechać – projet

Przewieźć – provést

Przeżyć – prožít

Przebadać – proskoumat

Przestrzeń – prostor

NAZWY POJĘĆ

Wiele słów obcojęzycznego pochodzenia, zwłaszcza o „poważnym” naukowym charakterze, kończy się na –izmus lub –ita

-izmus

absolutizmus, egoizmus, idealizmus, organizmus, sarkazmus itp. – absolutyzm, egoizm, idealizm, organizm, sarkazm

-ita

aktivita (aktywność), aktualita (news, aktualność), autorita (autorytet), eventualita (ewentualność), produktivita (produktywność), rentabilita (rentowność), totalita (totalitaryzm)

-ADLO

Charakterystyczne dla języka czeskiego jest zakończenie –adlo:

Operadlo – oparcie

Čerpadlo – pompa

Platidlo – środek płatniczy

Rozpouštědlo – rozpuszczalnik

Sedadlo – siedzenie

Divadlo – teatr

Umývadlo – umywalka

CZESKIE K ZAMIAST G

W języku czeskim często występuje litera K w miejscu, gdzie „powinno" być G:

Hurikán – huragan

Kořalka – gorzałka

Kytara – gitara

Mítink – mityng

Šilink – szyling

Trénink – trening

Cikán – Cygan SK

Autokempink - autokemping

Wszystkie nazwy własne kończące się na –berg (po niemiecku: góra), w czeskim mają postać –berk. Np. nazwa wzgórza w centrum Brna to Špilberk

PODOBNE ALE NIE DO KOŃCA

I na sam koniec – słowa, które można zrozumieć, ale nie koniecznie od razu. Często podobieństwo do języka polskiego znajdziemy w nich nie od razu. To tylko przykłady takich słówek, które pokazują, w jaki sposób podchodzić do języka czeskiego, jak sobie twórczo raczić z jego „interpretacją".

Bankovka – banknot

Bezesporu – bez wątpienia

Bezohledně – bezwzględnie

Běžet – biec (porównaj ze staropolskim: bieżeć, kolęda: Przybieżeli do Betlejem pasteże)

Bryle – okulary (staropolskie: bryle)

Břicho – brzuch

Dálka – odległość

Dálkový – dalekobieżbny

Dárek – prezent

Děj – zdarzenie / proces (chemiczny / akcja (powieści): skojarz z polskim: dziać się, dzieje

Dělat – robić / pracować (skojarz z: dziełać, działać)

Deštník – parasol (deszczownik)

Díl – część, element, dział, udział (skojarz z polskim: dział, dzielenie, dzielić)

Dílčí - częściowy

Div – cud (skojarz z polskim: dziw)

Dříve, dřiv – wcześniej, kiedyś (skojarz ze staropolskim: drzewiej = dawniej)

Dusík – azot (azot to nie tlen, więc jakby w powietrzu był sam azot, to by się człowiek udusił)

Huť – huta

Hvězda – gwiazda

Chlastat – chlać

Kde – gdzie

Kouřit – palić papierosy (również w polskim potocznie mówimy: kurzyć, zakurzyć)

Ale to słowo oznacza też dymić, palić w piecu

Křoví – krzaki (jeśli nie zmyli nas podobieństwo do „krowa”, również można się domyślić: Křoví = krzewy)

Leknout se – przestraszyć się (lękać się)

Měšíc – księżyc / miesiąc (w większości języków słowiańskich księżyc i miesiąc są określane tym samym słowe)

Mez – miedza: meze – granica (porównaj ze słowem:miedza)

Míchány – mieszany

Míchaná vejce – jajecznica (dosłownie: mieszane jajka)

Mrtvola – trup (skojarz z: coś martwego)

Oslovit – zwrócić się do kogoś / zagadać / nawiązać kontakt, zainicjować rozmowę

Osm – osiem

Ostrov – wyspa (w staropolskim ostrów = wyspa)

Otočka – obrót, skręt

Párek – parówka

Peníz – pieniądz

Petržel – pietruszka

Plochý – płaski

Podepsat – podpisać

Pohovor – rozmowa (porównaj ze staropolskim gaworzyć = rozmawiać)

Pomezí – pogranicze (meza = miedza, miedza to granica, więc pogranicze)

Řeč – mowa, język, przemowa (skojarz z rzec, „Tako rzecze Zaratusta”, rzecznik)

Říci, říct – powiedzieć, rzec

Stopař – autostopowicz

Střecha – dach (skojarz ze słowem: strzecha)

Tlačit – nacisnąć (przycisk) / pchać (skojarz z: tłoczyć)

Věčeže – kolacja (skojarz ze staropolskim: wieczerza)

Večírek – domówka, impreza

Zakończenie

Po uważnym lub choćby pobieżnym przestudiowaniu niniejszego ebooka może niekoniecznie znasz już język czeski, ale masz do tego solidne podstawy. Znasz już specyfikę języka czeskiego, rozumiesz ten język, wiesz czym się różni od języka słowackiego i innych języków słowiańskich, a w czym jest z nimi zbieżny. Oczywiście wszystko zależy od tego, na ile uważnie podszedłeś/podeszłaś do tematu, ale jedno jest pewne: pierwszy krok został zrobiony.

Co dalej? Otóż trzeba wykorzystać język w praktyce. Czytać czeskojęzyczne teksty (nie tylko książki, na szczęście jest też Internet), słuchać czeskiego radia i oglądać czeską telewizję, czeskie filmy np. przez Internet. Jeśli jest możliwość – zaprzyjaźnić się z jakimś Czechem lub Czeszką tu w Polsce. A przede wszystkim – jeździć od czasu do czasu na wycieczki do Republiki Czeskiej, czyli do Czech, Moraw i na czeski Śląsk i poznawać język w praktyce.

Wskazówki odnośnie tego wszystkiego, a także ciekawe artykuły o Czechach, Słowacji, Austrii, Ukrainie i innych krajach Europy Środkowej, znajdziesz na portalu www.porteuropa.eu. A więc jak tanio dojechać do Pragi i Brna, co zwiedzić, jak znaleźć czeską telewizję i radio w Internecie, jakiej czeskiej muzyki słuchać, a do tego ciekawe teksty o kraju i jego realiach – to wszystko znajdziesz na wspomnianym portalu. A jeśli na dany moment tekstu o poszukiwanej przez Ciebie tematyce jeszcze nie ma, nie przejmuj się – w ciągu kilku miesięcy od wydania niniejszego ebooka rozdział CZECHY na porteuropa.eu ma się znacznie powiększyć, również w oparciu o sugestie osób które zakupiły niniejszy ebook.

Jak wiadomo, niniejsza publikacja nie poruszała kwestii czeskiej gramatyki – z powodów o których napisaliśmy na wstępie, a także z braku miejsca. Zainteresowanych odsyłamy więc do „klasycznych” podręczników do nauki języka czeskiego.

Zachęcam również do zakupu pozostałych ebooków mojego autorstwa. Można je znaleźć na portalu www.wydaje.pl wpisując w wyszukiwarkę imię i nazwisko autora – Jakub Łoginow. Czytelników powinien zainteresować szczególnie e-podręcznik języka słowackiego, ukraińskiego, białoruskiego i rosyjskiego slangu, a także przewodnik po Bratysławie i Wiedniu.

Mam nadzieję, że mój ebook okazał się pomocny, a jego cena – przystępna. Ebook ten nie wyczerpuje całości jeśli chodzi o naukę języka czeskiego, nie ma w nim gramatyki i wielu innych ważnych kwestii, ale mam nadzieję, że dzięki nietypowemu podejściu do nauki języka okazał się pomocny i przybliżył Czytelnikom język naszych południowo-zachodnich sąsiadów. Każda osoba, która dzięki moim publikacjom nauczyła się choć trochę języków środkowoeuropejskich, to dla Autora wielka satysfakcja. Miłej nauki!

NIE MA

KANGURÓW

W AUSTRII

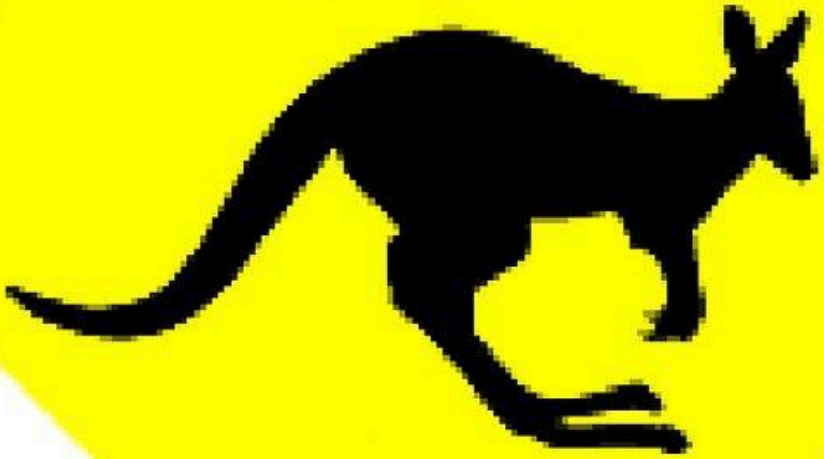

www.porteuropa.eu

PORT EUROPA